کاریگەریی ستراتیژی نەخشەی هزری لە گەشەپێدانی بیرکردنەوەی تێڕامان لای قوتابیانی پۆلی شەشەمی بنەڕەتی لە بابەتە کۆمەڵایەتییەکان

ئارام عیسی میرزا [1]، فەهمی یوسف محمدامین [2]

[1]، [2]بەڕێوەبەرایەتی گشتی پەروەردەی هەولێر، وەزارەتی پەروەردە، هەرێمی کوردستان - عێراق

پوختە

ئامانجی توێژینەوەکە بریتیبو لە زانینی (کاریگەری ستراتیژی نەخشەی هزری لە گەشەپێدانی بیرکردنەوەی تێڕامان لای قوتابییانی پۆلی شەشەمی بنەڕەتی لە بابەتە کۆمەڵایەتییەکان). توێژەران بۆ گەیشتن بە ئامانجەکەیان ڕێبازی ئەزمونیان بەکارهێنابو، نمونەی توێژینەوەکە پێکهاتبو لە (60) قوتابی کە بە شێوەیەکی هەڕەمەکی دابەشکرابون بەسەر دو کۆمەڵەدا، کۆمەڵەی کۆنترۆڵکراو ژمارەیان لە (30) قوتابی پێکهاتبو، هەمویان بابەتی کۆمەڵایەتییان بەڕێگایەکی ئاسایی خوێندبو، هەروەها کۆمەڵەی ئەزمونی کە ژمارەیان بریتیبو لە (30) قوتابی بابەتەکەیان بەپێی ستراتیژی نەخشەی هزری خوێندبو. توێژەران پێوەری بیرکردنەوەی تێڕامانیان ئامادەکرد بە ئەنجامدانی سەرجەم ڕێککارە سایکۆمەترییەکان، دواتر بۆ دۆزینەوەی جێگیری پێوەرەکە توێژەران لەڕێگای دوبارە تاقیکردنەوە بە هاوکۆلکەی پەیوەستی پێرسون جێگیرییان دۆزیەوە بریتییە لە (0.89) و بەپێی هاوکێشەکە (ئەلفاکرونباخ) بریتی بو لە (0.91). توێژەران (16) پلانی وانەوتنەوەیان ئامادەکرد بۆ کۆمەڵەی ئەزمونی و (16) پلان بۆ کۆمەڵەی کۆنترۆڵکراو کە وانەکانیان بە ڕێگای نەخشەی هزری و ڕێگای ئاسایی دەخوێند، ئەزمونییەکە جێبەجێکرا لە ڕێککەوتی (2024/1/23) تا (2024/4/8) دوای تەواو بونی ماوەکە و جێبەجێکردنی تاقیکردنەوەکە لەسەر کۆمەڵەکان و دەرهێنان و شیکردنەوەی ئەنجامەکان بە بەرنامەی ئاماریی (SPSS)، توێژەران گەیشتنە ئەم ئەنجامەی خوارەوە: جیاوازی بەڵگەداری ئاماریی هەیە لە ئاستی بەڵگەداری (0.05) لەنێوان ناوەندەژمێرەیی نمرەکانی کۆمەڵەی ئەزمونی کە بابەتەکەیان بە ڕێگەی نەخشەی هزری خوێندبو، و کۆمەڵەی کۆنترۆڵکراو کە بابەتەکەیان بەڕێگەی ئاسایی خوێندبو، لەتاقیکردنەوەی پاشەکی بۆگەشەپێدانی بیرکردنەوەی تێڕامان، لەبەرژەوەندی کۆمەڵەی ئەزمونی.

وشە سەرەکییەکان: کاریگەریی، نەخشەی هزری، بیرکردنەوەی تێڕامان، قوتابیانی پۆلی شەشەمی بنەڕەتی، بابەتەکۆمەڵایەتییەکان.

پێشەکی

فەلسەفەی پشت بەکارهێنانی هەر ڕێباز و میتۆدێکی پەروەردەیی؛ برەو دانە بە باشتر فێرکردن و زیادکردنی کارامەییەکان لای قوتابیان. بەجۆرێك بەکارهێنانی ئەو میتۆد و تەکنیکانە بتوانێت زانیارییەکان بگۆڕێت بۆ کارامەیی، و تاك بۆ ژیان، کۆمەڵگا و بازاڕ ئامادە بکات، بێگومان بۆ ئەمەش پێویستە دامودەزگا پەیوەندیدارەکان، مامۆستایان، پرۆگرام و سیاسەتی پەروەردەیی لە چوارچێوە تەقلیدییەکە دەرهێندرێن، مامۆستایان ئاشنای میتۆدە نوێیەکان بکرێن، و پرۆگرامەکان لەسەر بنەمای پێویستییەکانی ژیان و کۆمەڵگە و بەها ئەخلاقییەکان دابرێژرێن، قوتابی دەبێت ئامێرە ناوەکییە هزرییەکەی بجولێندرێت و بکرێت بە سەرچاوەی بیرکردنەوە، لێکدانەوە، تێڕامان و گومان. بۆ ئەوەی ئەم ئامانجانەش بێتە دی، پێویستە ڕێگاکانی وانەوتنەوە بەجۆرێك بن کە تێدا قوتابی سەنتەر بێت، مامۆستاش بەردەوام گەشە بە تواناکانی بدات و ئاڕاستەکار و ڕێنمایی کاری قوتابی بێت.

1. ناساندنی توێژینەوە:

1. ١ گرفتی توێژینەوە:

ئەمڕۆ جیهان بە قۆناغێکی گرنگی شۆڕشی زانست و زانیارییدا تێدەپەڕێت، ئەمەش وا لە مرۆڤ دەخوازێ کە بەدوای توێژینەوەو بیرۆکەی نوێدا بگەڕێت، بۆ ئەوەی بتوانێ ڕوبەڕوی داخوازییەکان ببێتەوە، بۆیە لەسەر دامودەزگاکانی فێرکردن پێویستە نەك تەنها ببنە ناوەندی گواستنەوەی زانیاری، بەڵکو یارمەتی قوتابیان بدەن تا زانیارییەکان دابەزیننە ئاستی جێبەجێکردن، تاوەکو بتوانن ڕوبەڕوی ئاڵنگارییەکان و پێشکەوتنە خێراکان ببنەوە، ئەمەش دەکرێت لە ناوەندەکانی خوێندن کاری لەسەر بکرێت.

گۆڤاری زانکۆی کۆیە بۆ زانستە مرۆڤایەتی و کۆمەڵایەتییەکان، بەرگی ٨، ژمارە ٢ (2025)
ڕێککەوتی وەرگرتن ٢١ گەڵاڕێزان ٢٠٢٤؛ پەسەندکردن: ٢٩ سەرماوەز ٢٠٢٤
توێژینەوەی ڕێکخراو: لە ١١ ڕەزبەر ٢٠٢٥ بڵاوکراوەتەوە.
ئیمەیڵی توێژەر: aramissa85@gmail.com
مافی چاپ و بڵاوکردنەوە © ٢٠٢٥ ئارام عیسی میرزا، فەهمی یوسف محمدامین، گەیشتن بەم توێژینەوەیە کراوەیە لە ژێر ڕەزامەندی - CC BY-NC-ND 4.0

Original Article |**DOI:** https://doi.org/10.14500/kujhss.v8n2y2025.pp48-62

لە ئێستادا لە بەشێكی زۆری ناوەندەكانی خوێندندا بابەتەكۆمەڵایەتییەكان بەشێوازێكی كلاسیكی دەوترێتەوە كە زیاتر پشت بەلەبەركردنی زانیارییەكان دەبەستێت و بواری بیركردنەوە بە قوتابی نادات، بۆ ئەوەی مامۆستایانی بابەتە كۆمەڵایەتییەكان ئەو قۆناغە تێپەڕێنن پێویستە ڕێگاو شێوازە جیاوازەكانی وانەوتنەوەی هاوچەرخ پیادەبكەن، تاوەكو فێرخوازان ببنە چەقی فێربون و توانای بیركردنەوەیان بەهێزبێ و بتوانن چارەسەری كێشەكان بكەن.

لەم ڕووەوە توێژەران ستراتیژی وانەوتنەوەی نەخشەی هزری بەكاردەهێنن لەپۆلی شەشەمی بنەڕەتی لە پرۆگرامی بابەتە كۆمەڵایتیەكان، چونكە ئەم ڕێگایە یارمەتی قوتابی دەدات بۆ ئەوەی بتوانێ بەشێوەیەكی قووڵ بیربكاتەوەو لە بابەتەكان ڕابمێنێ، قوتابی لە جیاتی ئەوەی لە مێشكی خۆیدا هێلكاری بۆ وانەیەك دابنێ و بیری لێ بكاتەوە، ئەوە دەتوانێت لەسەر كاغەز ئەو هێلكارییە بكێشێت، هەروەها فێركردنی كارامەیی بیركردنەوە بەشێوەیەكی دروست نایەتەدی لەژێر سایەی ڕێگا كلاسیكییەكاندا، لەبەرانبەردا پێویستە گەڕان بۆ ئەو ستراتیژیانە بكرێت كە تێیدا ڕۆڵی زیاتر بە قوتابی دەدەن و كاردەكەن بۆ بەرزكردنەوەی ئاستی توانا عەقڵییەكان، لەم ڕوانگەیەوە توێژەران كێشەی توێژینەوەكەیان لەم پرسیارەدا كۆكردەوە:

- ئایا ستراتیجیەتی وانەوتنەوەی نەخشەی هزری كاریگەری لەگەشەپێدانی بیركردنەوەی تێڕامان لای قوتابیانی پۆلی شەشەمی بنەڕەتی لە بابەتە كۆمەڵایەتیەكان هەیە؟

١. ٢ بایەخی توێژینەوە:

یەكێك لەو ڕێگایانەی كە مامۆستایان دەتوانن سودی لێ وەرگرن لە وانەوتنەوەیان بریتییە لە بەكارهێنانی ستراتیژی نەخشەی هزری، لەبەرئەوەی ئەم ڕێگایە پڕە لەزانیاری و ئاسانە بۆ ئەوەی گەشە بە مەعریفەی فێرخوازان بدرێت، هەروەكو یارمەتی دابەشبونی زانیاری لەیادگەی مرۆڤدا دەدات (بوزان، 2009 أ, ل12). ئامانجی پیادەكردنی ئەم ڕێگایە بریتییە لە پەروەردەكردنی قوتابیان و گەشەپێدانی توانستی بیركردنەوەیی زانستییان. ئەم ڕێگایەی وانەوتنەوە دەبێتە هۆكاری گەشەپێدانی كارامەییەكانی قوتابی لەهەمو بوارەكان و تەواوی ئەو بابەتانەی كە مامۆستایان دەیانەوێت فێری قوتابیانیان بكەن (حسین، 2008، ل14). ئاشكرایە یەكێك لە ئامانجە سەرەكییەكانی بەكارهێنانی ستراتیژیە نوێیەكان، گەشەپێدانی توانای بیركردنەوەیە لای قوتابی، لەم ڕووەوە بیركردنەوەی تێڕامان بەرنامە ڕێژەی مێشكە بۆئەوەی تاك تواناداربێت تا سود لە زانیارییەكان وەربگرێت. بێگومان لەگەڵ سەرهەڵدانی شۆڕشی زانیاری لەتەواوی دونیادا بابەتی بیركردنەوەی تێڕامان و لێوردبونەوە بووەتە پێداویستیەكی سەردەم، پێویستە قوتابیان لەسەر بیركردنەوەی دروست و كردەیی لەلایەن فێركارانیانەوە ڕابهێنرێن، هەریەك لە ئەنجامی توێژینەوەكانی (عبدالجلیل، 2022) وە توێژینەوەی (الشیخانی، 2014)، سەلماندویانە كە ستراتیژی نەخشەی هزری كاریگەری ئەرێنی جێهێشتووە لەسەر بەرزكردنەوەی دەستكەوت و ئاستی توانا عەقڵییەكانی قوتابییان.

بە كورتی گرنگی ئەم توێژینەوەیە لەم خاڵانەی خوارەوەدا دەخرێتەڕو:

1- بەكارهێنانی ئەم ستراتیژییە گەشە بەكارامەییەكانی قوتابی دەدات، نەوەك تەنها قوتابی بكاتە بانكی زانیاری.

2- بەكارهێنانی ستراتیژی نەخشەی هزری یارمەتی مامۆستایان دەدات كە سەرنجیان لەسەر ئاستی تێگەیشتنی قوتابی بێت و گەشە بە لێهاتوییەكانیان بدەن.

3- ئەنجامدانی ئەمجۆرە توێژینەوەیە بۆ ئەمڕۆ پێویستە، بەهۆی كەمی توێژینەوە لەسەر بیركردنەوەی قوتابیان بەگشتی و بیركردنەوەی تێڕامان بەتایبەتی.

١. ٣ ئامانجی توێژینەوە:

- زانینی كاریگەریی ستراتیژیەتی نەخشەی هزری لە گەشەپێدانی بیركردنەوەی تێڕامان لای قوتابیانی پۆلی شەشەمی بنەڕەتی لە بابەتە كۆمەڵایەتییەكان.

١. ٤ گریمانەكانی توێژینەوە:

1- جیاوازییەكی بەڵگەداری ئاماری نییە لە ئاستی بەڵگەداری (α=0.05) لە ناوەندە ژمێرەی نمرەكانی هەردو تاقیكردنەوەی پێشەكی و پاشەكی لە بیركردنەوەی تێڕامان لای قوتابیانی پۆلی شەشەمی بنەڕەتی بۆ كۆمەڵەی ئەزمونی كە بابەتەكەیان بەپێی ستراتیژی نەخشەی هزری دەخوێنن.

2- جیاوازییەكی بەڵگەداری ئاماری نییە لە ئاستی بەڵگەداری (α=0.05) لە ناوەندەژمێرەی نمرەكانی تاقیكردنەوەی پاشەكی لە بیركردنەوەی تێڕامان لەنێوان قوتابیانی پۆلی شەشەمی بنەڕەتی بۆ كۆمەڵەی ئەزمونی كە بابەتەكەیان بەپێی ستراتیژی نەخشەی هزری دەخوێنن، و كۆمەڵەی كۆنترۆڵكراو كەبابەتەكەیان بە ڕێگایەكی ئاسایی دەخوێنن.

١. ٥ سنوری توێژینەوە:

1- سنوری مرۆیی: قوتابیانی پۆلی شەشەمی بنەڕەتی.

2- سنوری كاتی: ساڵی خوێندنی (2023 – 2024) .

3- سنوری شوێنی: قوتابخانەی ڕێنوای بنەڕەتی لە پارێزگای هەولێر.

4- سنوری بابەتی: بابەتەكانی: شوێنی عێراق، ئاووهەوای ڕووەكی خۆرسك، دەرامەتەكانی ئاو، دانیشتوان و چالاكییە مرۆییەكان، لە پەرتوكی بابەتە كۆمەڵایەتییەكانی پۆلی شەشەمی بنەڕەتی – بەشی جوگرافیا.

١. ٦ پێناسەی چەمكەكان:

1- نەخشەی هزری:

- شێوازێكە بۆ ڕێكخستنی زانیارییەكان و پوختكردنیان و بیرهاتنەوەیان لەكاتی پێویست و بەكەمترین كات، بۆیە پێی دەگوترێت نەخشەی هزری، چونكە زاناكان لەسەر شێوەی درەخت و لق و چڵەكانی دایانهێناوە (فاروق، 2022، ل70).

- نەخشەی هزری ئامرازێكە مێشكی مرۆڤ بەكاری دەهێنێ بۆ ڕێكخستنی بیركردنەوەكان و ڕێكخستنی بیرۆكەكان و باش ئاراستەكردنیان (السودانی والطرعاوی، 2011، ل89).

- پێناسەی توێژەران: بریتییە لە بەكارهێنانی چەند وێنەو هێڵكاری سەرەكی و لاوەكی، بۆ بابەتێكی دیاریكراو كە گوزارشت لەناوەرۆكی بابەتەكە بكات، بۆ ئەوەی بە ئاسانترین شێوە زانیارییەكە لەشێوەی وێنەو هێڵ و ڕەنگ و نەخشە لەیادگەی قوتابییان بمێنێتەوە.

2- بیركردنەوەی تێڕامان:

- توانای تاكە كە یارمەتی دەدات چالاكانە لێكۆڵینەوە لە بیر و باوەڕ و ئەزمونە چەمكییەكانی بكات، بۆ وەسفكردنی دۆخ و ڕوداوەكان، هاوكات شیكردنەوە بۆ دەرەنجامەكان بكات و سودیان لێ وەربگرێت بۆ جێبەجێكردنی لە دۆخە هاوشێوەكانی تر كە ڕووبەڕوی دەبنەوە (Schon, 1987, p107).

- مامەڵەكردنی وردی تاكە لەگەڵ چالاكییەكان بەمەبەستی گەیشتن بە ئامانجەكانی فێربون و پاراستنی بەردەوامی پاڵنەر و تێگەیشتنی قووڵ بە بەكارهێنانی ستراتیژی فێربونی

Original Article |**DOI:** https://doi.org/10.14500/kujhss.v8n2y2025.pp48-62

گونجاو لە ڕێگەی کارلێککردن لەگەڵ هاوتەمەنەکانی و مامۆستایان، کە ڕاستەوخۆ بەشدارن لە پرۆسەی فێربون (Kim, 2005, p22)

- **پێناسەی ڕێککاری:** بیرکردنەوەی تیرامان توانای قوتابییە بۆ سەرنجدانی بابەتی کۆمەڵایەتی لەسەر ئاستی ئاگایی و لەسەر بنەمای وردی و دروستی ڕێککاری، بە شێوازێك قوتابی بکات بەئاستی دڵنیایی و متمانە و چارەسەریەکی دروست و گونجاو، کە ئەمەش پێوانە دەکرێت لە میانەی وەڵامدانەوەیان قوتابی بۆ پێوەری بیرکردنەوەی تێرامان کە توێژەران بۆ ئەو مەبەستە ئامادەیان کردووە.

2. چوارچێوەی تیۆری و توێژینەوەکانی پێشوتر:

2. 1 چوارچێوەی تیۆری:

2. ١. ١ چەمکی نەخشەی هزری :

تۆنی بوزان لە کۆتاییەکانی سالآنی شەست نەخشەی هزری یاخود نەخشەی بیرکردنەوە، (MIND MAP) ی داهێنا، کەئەمەش یەکێك بو لەڕوداوەکانی شۆڕشی بیرکردنەوە. ئەم ستراتیژییە یارمەتیدەرە بۆ هەڵگرتنی زانیاری لە یادگەدا، و بەئاسانیش دەتوانی زانیارییەکان بەبیربێنیتەوە، واتە ئامرازێکی داهێنەرانەی کاریگەرە بۆ نوسینی تێبینییەکان، گواستنەوەی وشە بۆ وێنە لەشێوەی نەخشەدا (بوزان، 2009 ب ، ل6). یاخود نەخشەی هزری ئاماژەیەکە بۆ چەندین شێوەی بینراوی ڕەنگاو ڕەنگ بۆ وەرگرتنی سەرنجەکان، کەتاکەکەسێك یاخود کۆمەڵێك کەس دەتوانن بە دروستکردنی نەخشەکە هەڵبستن (Buzan, 2006, p8). هەر بۆیە نەخشەی هزری ڕێگایەکی بیرکردنەوەو ڕێکخستنی بیرۆکەکانە لەمێشکدا، ئامانجی بۆزان لەم ڕێگایەدا بریتیبو لە کۆکۆدنەوەو پۆلێنکردنی زانیارییەکان لەشێوەی نەخشەیەکی هزری و عەمبارکردن و وێناکردنی لەمێشکدا (محمد،2021، ل112). یاخود نەخشەی هزری، میتۆدێکی وانەوتنەوەیە، بە تایبەت بۆ سەرەتای هەمو بەشێکی نوێ، مامۆستاکان دەتوانن سودی لێ ببینن. ئەم میتۆدە نەک تەنها لە بواری وانەوتنەوەدا، بەڵکو بۆ هەمو بوارەکانی دیکەش گرنگە؛ کاتێک مرۆڤ دەست بە کارێک دەکات، بۆ نمونە: نەخشەدانان بۆ نوسینی کتێبێکی نوێ، لێکۆڵینەوە یان توێژینەوەیەکی نوێ، پرۆژەیەکی نوێ، دامەزراندنی کۆمپانیایەک یان دەزگایەکی نوێ، بۆ بەرنامەیەکی نوێی ڕادیۆ و تیڤی، دەرهێنانی شانۆنامەیەک (سەعید، 2022. ل87).

تایبەتمەندییەکانی ستراتیژی نەخشەی هزری:

تونی بوزان هەستا بە دیاریکردنی کۆمەڵێك تایبەتمەندی نەخشەی هزری لەوانە:

1- بابەتەکە دەبێتە بابەتێکی سەرنجڕاکێش لەسەر شێوەی وێنەیەکی ناوەندی (ناوەڕاست).

2- بابەتە بنەڕەتییەکانی وانەکە لە ناوەندی وێنەکەوە تیشکدەدەنەوە، لەسەر شێوەی تیشك یاخود لقەکان خۆیان دەنوێنن.

3- لقەکان وێنەیەک یان وشەیەکی سەرەکی لەخۆ دەگرن لەسەر هێڵێك کەپەیوەستن بەیەکەوە، بەڵام ئەو بابەتانەی کە کەمتر گرنگییان هەیە لە شێوەی لقەکاندا نوێنەرایەتی دەکرێن کە بەلقە ئاستبەرزەکانەوە بەستراوەتەوە.

4- لقەکان پێکەوە لەگەڵ یەکتردا پێکهاتەیەکی پەیوەست بەیەك پێکدەهێنن (بوزان و بوزان، 2010، ل69).

هەنگاوەکانی دروستکردنی نەخشەی هزری:

دروستکردنی نەخشەی هزری بەپێی چەند هەنگاوێك دەبێت کە ئەمانەن:

1- لە ناوەڕاستی لاپەڕەیەکی سپییەوە یاخود (وایتبۆرد) دەست پێ بکە، چونکە ناوەند ئازادیی بە مێشک دەبەخشێت کە بە هەمو لاکاندا هەنگاو بنێیت و بە شێوەیەکی ئازادانەتر گوزارشت لە خۆی بکات.

2- هەوڵ بدە لە شوێنی بیرۆکە سەرەکییەکە (بابەتەکە) وێنەیەک لە ناوەڕاستدا دابنێیت، چونکە کۆنفۆشیۆس دەڵێت: یەك وێنە بەئەندازەی (1000) وشە کاریگەریدەکات، وێنە سەرنجڕاکێشە و هاوکاریی فێرخواز دەکات بۆ ئەوەی زیاتر سەرنجی چڕبکاتەوە.

3- «ڕەنگ» بە کار بهێنە، ڕەنگەکان هۆکارێکی سەرنجڕاکێشن و دەبنە هۆی ئەوەی مێشکت وەک وێنەکان وا بێت. ڕەنگەکان وزەیەکی زیاترت پێ دەبەخشن، ژیان دەبەخشنە نەخشەکەت، وزەیەکی زۆر گەورە بە هزری داهێنەرانە دەبەخشن (سەعید، 2022، ل89-90).

4- هێڵە سەرەکییەکانی پەیوەستکردن (ئەوانەی دەوری وێنە ناوەندییەکە) بە وێنە گەورەکەی ناوەندەوە گرێ بدە یان پەیوەست بکە. هەروەها هێڵە لاوەکییەکانی پەیوەستکردنی ئاستی دووەم و سێیەم بە ئاستی یەکەم و دووەمەوە پەیوەست بکە، چونکە مێشک بە شێوەیەکی پەیوەستگەرایی کار دەکات، بۆیە ئەگەر هێڵەکانی پەیوەستکردن بەیەکەوە گرێ بدەیت ئەوە باشتر تێیاندەگەیت.

5- گرنگە هێڵەکانی پەیوەستگیری چەماوە بن، چونکە بەکارهێنانی هەر هێڵێکی دیکە جگە لە هێڵی ڕاست، مێشکی مرۆڤ ئاسودە دەکات.

6- بەکارهێنانی چەمکەکان، چونکە بەکارهێنانی چەند چەمکێکی دیاریکراو نەخشەکە بەهێزتر دەکات (محمد، 2021، ل113-115).

داواکارییەکانی دروستکردنی نەخشەی هزری:

لەبەرئەوەی نەخشەی هزری ئاسانەو ئیلهامبەخشی سروشتە بۆیە پێکهاتەکانی سادەن:

1- پەڕەیەکی سپی و بێ هێڵکێشراو یان وایت بۆرد.

2- پێنوسی ڕەنگاوڕەنگ.

3- ژیری، عەقڵ (لۆژیك).

4- خەیاڵ (بوزان، 2009ب، ل20).

سودە پەروەردەییەکانی نەخشەی هزری:

ئەم ستراتیژییە چەندین سودی پەروەردەیی هەیە،کە گرنگترینییان بریتین لە:

1-بەهۆی ئەم نەخشەیەوە مامۆستا دەتوانێت بابەتەکەی بەکورت و پوختی بە ڕێگایەکی ئاسان بە فێرخوازان بگەیێنێت.

2-(نەخشەی هزری) چێژێکی زۆر بە قوتابیان دەبەخشێت.

3-ئەو وانەیەی کە نەخشەی بۆکێشرا، درەنگ لەبیر دەچێتەوەو، ئاسان بیری قوتابیان دەکەوێتەوە.

4-کارامەیی قوتابیان بەهێز دەکات.

5-دەبێتە هۆی چالاککردنی هەردو بەشی مێشکی قوتابیان.

6-بنیاتنانی بیرکردنەوەی ئەرێنیە.

7-دۆزینەوەی ڕێگاو چارەسەرە بۆ گرفتەکان بەشێوەیەکی خێراو ئاسان (فاروق، 2022، ل278).

2. ١. ٢ بیرکدنەوەی تێرامان:

چەمکی بیرکردەوەی تێرامان:

بیرکردنەوەی تێرامان شێوازی جیاوازی تاکە بۆ ڕێکخستن و تێگەیشتن لە جیهانی دەوروبەر، ئەمشێوازە وابەستەی ڕاددەی سەقامگیری تاکە. (Kagan, 1988,

Original Article |DOI: https://doi.org/10.14500/kujhss.v8n2y2025.pp48-62

p342). بیرکردنەوەی تێڕامان شێوەیەکە لەشێوە گرنگەکانی بیرکردنەوە، کە زۆرێك لەنوسەران دوپاتی لەسەر دەکەنەوە، پشت بە پرۆسە عەقڵیەکان و تێرامان و قووڵبونەوەو چاودێری دەرون دەبەستێ، ئەمەش کارامەییەکانی ژیرییە، کە بەکۆمەڵێك پرۆسە عەقڵییە مەعریفییەکان هەڵدەستێ، وەکو گشتاندن، جیاکردنەوەو بەراوردکاری و ئەرگۆمێنت هێنانەوە لەپێناوی بەدیهێنانی ئامانجێکی دیاریکراو یاخود چارەسەری کێشەیەك لەکێشەکان (حبیب، 2003، ل153). بیرکردنەوەی تێڕامان یەکێکە لەو هۆکارە گرنگانەی کە مرۆڤ لەتەواوی دروستکراوەکانی تر جیادەکاتەوە، بیرکردنەوە لەزمانەوانیدا واتە بەوردی سەرنجدان، بەڵام لەزاراوەدا ئاماژەیە بۆ بیرکردنەوە و جەختکردنەوە لەسەر ئەو شتەی لە عەقڵدا ڕوودەدات، هەروەها بیرکردنەوەیە لە بابەتێك یان بیرۆکەیەك یان ئامانجێك (Wehmeier, 2005, p1270).

گرنگی بیرکردنەوەی تێرامان:

1- بەستنەوەی زانینەکی نوێ، بە شارەزاییەکانی پێشوتر.

2- جێبەجێکردنی ستراتیژە تایبەتیەکان لەسەر ئەرکە نوێیەکان.

3- تێگەیشتن لە شێوازی بیرکردنەوە.

4- کارکردن لەسەر ڕێکخستنی دژیەکەکان و بەراوردکردنیان.

5- قووڵبونەوە لە بابەتەکاندا (محمد، 2022، ل8-9).

تایبەتمەندییەکانی بیرکردنەوەی تێڕامان:

1- بیرکردنەوەی کاریگەرانە کە بەشێوەیەکی پرۆگرامی ڕون و ورد بەدوای خۆیدا بهێنێ، لەسەر بنەمای گریمانەی دروست بنیاتترابێ.

2- بیرکردنەوەی سەروی مەعریفە کە بریتییە لە ستراتیژییەکانی بڕیاردان، چارەسەرکردنی کێشەکان، شیکردنەوەی ئەنجامەکان، و گەیشتن بە چارەسەری گونجاو بۆ کێشەکە.

3- چالاکییەکی زەینی تایبەتە بە شێوەیەکی ناڕاستەوخۆ، پشت بە یاسا گشتییەکان دەبەستێت بۆ خوێندنەوەی دیاردەکان.

4- پەیوەندییەکی دروستی بە چالاکییە کردەییەکانی مرۆڤەوە هەیە.

5- بیرکردنەوەی ڕەخنەگرانە، بیرکردنەوەیەکی خودی درکپێکراوە، وردبونەوەو تێڕامانە لەهەڵوێستەکان.

6- بیرکردنەوەی تێڕامان بەرجەستە بونی ڕاستییە، واتە بیرکردنەوەیە لە کێشە ڕاستەقینەکان (الفار، 2011، ل54).

گەشەپێدانی بیرکردنەوەی تێڕامان:

گەشەپێدانی بیرکردنەوەی تێڕامان تا ئاستێکی زۆر دەوەستێتە سەر توانای مامۆستا بۆ پشگیرییان لەهەر بیرۆکەیەکی نوێ، ئەو مامۆستایەی بیرکردنەوەکانیان کارایە، کەسێکە کەمامەڵە لەگەڵ تەواوی بیرکردنەوەکان دەکات پێی وایە شایستەی لێکۆڵینەوە و تێرامانە، تەنانەت ئەگەر لە ڕوانگەی مامۆستایشەوە بێسودبێت، ڕێز لە بیری هەمو فێرخوازان دەگرێت بەبێ جیاوازی تاکەکەسی. پێویستە فێرخواز فێربکرێت چۆن تێرامان لەبیرکردنەوەکانی بەرجەستە بێت، پێش ئەوەی لێپرسینەوەی لەگەڵ بکرێت لەبەرامبەر بیرکردنەوەکانی یان شێوازی چارەسەرکردنی کێشەکان یان مامەڵەکردن لەگەڵ بارودۆخەکان، بیرکردنەوەی تێڕامان بیرکردنەوەیەکی بابەتی ڕێکخراوە (الشریف، 2013، ل196-197).

ڕۆڵی مامۆستا لەگەشەپێدانی بیرکردنەوەی تێڕامان:

1- پێویستە گوێگرتن لە قوتابیان لەبەرچاو بگیرێت.

2- ڕێزگرتن لە کراوەیی و فرەیی.

3- هاندانی گفتوگۆ و دەربڕینی بیروڕا.

4- هاندانی قوتابیان بۆ بەشداریکردن لە فێربونی چالاک.

5- وەرگرتنی بیرۆکەی قوتابیان.

6- کاتێکی پێویستی پێ بدە تا بیر لە بابەتەکە بکاتەوە (الشریف، 2013، ل209-211).

2. ٢ توێژینەوەکانی پێشو:

2-2-1 خستنەڕو و بەراوردی توێژینەوەکانی پێشو:

لە خشتەی (1) توێژینەوەکانی پێشو و بەراوردکردنیان خراوەتەڕو:

خشتەی (1)

بەراوردی توێژینەوەکانی پێشو

ژ	ناوی توێژەر، ساڵ و شوێنی بڵاوبونەوە	ئامانجی توێژینەوە	ڕێبازی توێژینەوە	نمونەی توێژینەوە	ئەنجام
ئەو توێژینەوانەی تایبەتن بەبابەتی نەخشەی هزری					
1	توێژینەوەی عبدالجلیل (2022) کوەیت	ئامانجی ئەم توێژینەوەیە زانینی ڕادەی کاریگەریی نەخشەی هزرییە، لەسەر گەشەپێدانی کارامەییەکانی تێگەیشتنی دەرەنجام لای قوتابیانی پۆلی نۆیەم لە وڵاتی کوەیت.	ڕێبازی ئەزمونی	32 قوتابی لەکۆمەڵەی کۆنترۆڵکراو، 32 قوتابی لەکۆمەڵەی ئەزمونی	جیاوازییەکی بەهاداری ئاماریی هەیە لە ئاستی بەڵگەداری ($\alpha=0.05$) ی ڕێپێدراو، لە نێوان ناوەندەژمێری نمرەکانی تاقیکردنەوەی قوتابیانی کۆمەڵەی ئەزمونی و کۆنترۆلکراو، لە بەرژەوەندی کۆمەڵەی ئەزمونی.

Original Article |**DOI:** https://doi.org/10.14500/kujhss.v8n2y2025.pp48-62

2	الشيخاني(2014) اربيل- كردستان	ئامانجی ئەم توێژینەوەیە زانینی ڕادەی: 1-کاریگەریی بەکارهێنانی نەخشەی هزری لە تاقیکردنەوەکانی دەستکەوتی قوتابیان لە پۆلی هەشتەمی بنەڕەتی لە بابەتی زانستدا. 2-کاریگەریی بەکارهێنانی نەخشەی هزری لە گەشەپێدانی ئاراستە زانستییەکان لای قوتابیانی پۆلی هەشتەم لە بابەتی زانستەکان.	ڕێبازی ئەزمونی	30 قوتابی ڕەگەزی مێ،کۆمەڵەی کۆنترۆڵکراو، 28 قوتابی ڕەگەزی مێ لەکۆمەڵەی ئەزمونی	1-بەکارهێنانی نەخشەی هزری کاریگەریی هەبو بەئەندازەیەکی زۆر لەسەر دەستکەوتی قوتابیانی پۆلی هەشتەمی بنەڕەتی لەبابەتی زانستەکان. 2-بەکارهێنانی ڕێگای نەخشەی هزری کاریگەریی ئەرێنی دروست دەکات لە گەشەپێدانی ئاراستەکانی زانستی لای قوتابییانی پۆلی هەشتەمی بنەڕەتی لەبابەتی زانستەکان.

ئەو توێژینەوانەی کە تایبەتن بەبابەتی بیرکردنەوەی تیڕامان

	ناوی توێژەر، ساڵ و شوێنی بڵاوبونەوە	ئامانجی توێژینەوە	ڕێبازی توێژینەوە	نمونەی توێژینەوە	ئەنجام
3	القطراوي (2010) فەلەستین	ئامانجی توێژینەوەکە دیاریکردنی کاریگەریی بەکارهێنانی ستراتیژی لێکچونەکان بو لە پەرەپێدانی پرۆسەکانی زانست و تواناکانی بیرکردنەوەی تێڕامان لە بابەتی زانست لای قوتابیانی پۆلی هەشتەم.	ڕێبازی ئەزمونی	18 قوتابی ڕەگەزی مێ،کۆمەڵەی کۆنترۆڵکراو، 41 قوتابی ڕەگەزی مێ لەکۆمەڵەی ئەزمونی	جیاوازییەکی بەهاداری ئاماریی هەیە لە نێوان ناوەندە ژمێری نمرەکانی تاقیکردنەوەی قوتابیان کۆمەڵەی ئەزمونی و کۆنترۆڵکراو لەتاقیکردنەوەی پەرەپێدانی بیرکردنەوەی تێڕامان، بەکارهێنانی ستراتیژە هاوشێوەکان، لەبەرژەوەندی کۆمەڵەی ئەزمونی.
4	مستەفا (2016) سلێمانی - کوردستان	زانینی ڕاددەی کارایی هێلکاری ئیشیاکاوا لەسەر دەسکەوت و گەشەپێدانی بیرکردنەوەی تێڕامان لای فێرخوازانی قۆناغی هەشتەمی بنەڕەتی لە بابەتی مێژو لە شاری سلێمانی	ڕێبازی نیمچە ئەزمونی	50 فێرخواز لە هەردو ڕەگەز	کاریگەریی بەهاداری ئاماریی هەیە لە نێوان ناوەندە ژمێری نمرەکانی تاقیکردنەوەی پاشەکی بۆ هەردو گرۆپ لەئاستی بیرکردنەوەی تیڕامان، لەبەرژەوەندی کۆمەڵەی ئەزمونی، کە وانەکەیان بەڕێگای هێلکاری ئیشیکاوا خوێندبو.

٣. ڕێککارییەکانی توێژینەوە:

لەم بەشەی توێژینەوەکە ئەو هەنگاوانە دەخەینە ڕو کە توێژەران گرتویانەتە بەر بۆبەدیهێنانی ئامانجەکانی توێژینەوەو، هەروەها دەستنیشانکردنی کۆمەڵگاو نمونەکانی توێژینەوە، و ڕێکخستنی ڕێککارییەکان و بەدیهێنانی مەبەستەکانی توێژینەوە لە ڕێگەی ئامرازەکان، هەروەها تاقیکردنەوەکەی ئەزمونەکی و بەکارهێنانی ئامرازەکانی شیکردنەوە و نیشاندانی ئەو ئامرازە ئامارییانەی کەلە توێژینەوەکە بەکارهاتووە و سودی لێ بینراوە.

٣. ١ ڕێبازی توێژینەوە:

ڕێبازی گونجاو بۆ ئەنجامدانی ئەم توێژینەوەیە بریتییە لە ڕێبازی ئەزمونی، چونکە سروشتی توێژینەوەکە و ئامانجەکانی پێویست دەکات کە توێژینەوەکە ئەزمونی بێت. مەبەست لە ڕێبازی ئەزمونی گۆڕانێکی بەمەبەست و ڕێکخراو و ڕونە بۆ دیاردەیەك بە مەرجە دیاریکراوەکان، پاشان تێبینیکردنی ئەنجامەکان و گۆڕانکارییەکان لە خودی دیاردەکە و شیکردنەوەیان، ئەم ڕێبازە بە یەکێك لە کاریگەرترین ڕێبازی توێژینەوە دادەندرێت بۆ چارەسەرکردنی کێشەکان بە ڕێگایەکی دروست و زانستییانە (علیان و غنیم، 2000، ل50).

٣. ٢ نەخشەی ئەزمونی توێژینەوەکە:

توێژەران نەخشەیەکی ئەزمونییان بۆهەردو کۆمەڵەکە کێشا، کۆمەڵەی ئەزمونی کە بابەتەکە بەڕێگەی ستراتیژی نەخشەی هزری دەخوێنن، و کۆمەڵەی کۆنترۆڵکراو بابەتەکە بەڕێگای ئاسایی دەخوێنن، کە دو تاقیکردنەوەی پێشەکی و پاشەکییان بۆکراوە لە پێوەری بیرکردنەوەی تێڕامان، هەروەکو لەخشتەی (2) ڕونکراوەتەوە:

خشتەی (2)

نەخشەی ئەزمونی توێژینەوەکە

کۆمەڵە	تاقیکردنەوەی پێشەکی	گۆڕاوی سەربەخۆ	تاقیکردنەوەی پاشەکی	گۆڕاوی پاشکۆ
ئەزمونی	بیرکردنەوەی تێڕامان	ستراتیژیەتی نەخشەی هزری	بیرکردنەوەی تێڕامان	گەشەپێدانی بیرکردنەوەی تێڕامان لای قوتابیان

3. ٣ کۆمەڵگەی توێژینەوە:

کۆمەڵگای توێژینەوە پێکدێت لە تەواوی قوتابییانی پۆلی شەشەمی بنەڕەتی لە پارێزگای هەولێر بۆساڵی خوێندنی) 2023-2024.(

٣. ٤ نمونەی توێژینەوە:

توێژەران هەستان بە دیاریکردنی (قوتابخانەی ڕێنوای بنەڕەتی تێکەڵاو) بەشێوەیەکی مەبەستدار لەبەر ئەم هۆکارانە:

أ- هاوکاری بەڕێوەبەری قوتابخانە و مامۆستایان لەگەڵ توێژەران.

ب- بونی پێداویستیەکانی جێ بەجێکردنی توێژینەوەکە.

ج- بونی ژمارەی پێویست لە هۆڵی خوێندن بۆ پۆلی شەشەمی بنەڕەتی کە بریتییە لە (2) پۆل.

نمونەی توێژینەوەکە پێکدێت لە (60) قوتابی لە هەردو ڕەگەز کە بەشێوەیەکی هەڕەمەکی دابەشکران بۆ سەردو کۆمەڵە، کۆمەڵەی ئەزمومی ژمارەیان بریتییە لە (30) قوتابی کەبابەتی کۆمەڵایەتییان دەخوێند بەپێی ستراتیژیەتی نەخشەی هزری، هەروەها کۆمەڵەی کۆنتڕۆڵکراو ژمارەیان لە (30) قوتابی پێکدەهات کە بابەتی کۆمەڵایەتییان دەخوێند بەڕێگایەکی وانەوتنەوەی ئاسایی.

٣.٥ هاوسەنگکردنی نمونەکانی توێژینەوە:

توێژەران گروپی کۆمەڵەی ئەزمومی وکۆنترۆلکراویان لە کۆمەڵێک گۆڕاودا ڕێکخستووە کە ڕەنگە کاریگەرییان لەسەر ئەنجامی توێژینەوەکە هەبێت، بەمشێوەیە : کۆنمرەی گشتی بۆنمرەکانی بابەتە کۆمەڵایەتییەکانی پۆلی پێنجەمی بنەڕەتی بۆساڵی خوێندنی (2022-2023)، تەمەنی قوتابییان بە مانگ هەژمارکراو، ئاستی زیرەکییان و، تاقیکرنەوەی پێشەکی بۆ پێوەری بیرکردنەوەی تێرامان. توێژەران هەڵساون بەبەکارهێنانی تاقیکردنەوەی تائی(T-test) بۆ دو کۆمەڵەی سەربەخۆ و دۆزینەوەی ناوەندە ژمێری، لادانە پێوەرییەکان، و بەهای (T) هەژمارکراو بۆ قوتابییانی هەردو کۆمەڵەی ئەزمونی و کۆنترۆڵکراو لەتاقیکردنەوەی پێشەکی لە کۆنمرەی گشتی نمرەکانیان لەبابەتە کۆمەڵایەتییەکان، سەبارەت بە تەمەنی قوتابیان توێژەران بەسود وەرگرتن لەتۆماری تایبەت بەزانیاری قوتابیان لە قوتابخانەکە توانیان ڕێککەوتی لەدایکبونی قوتابیان بەدەست بهێنن، بەڵام بەمەبەستی دڵنیایی زیاتر لەڕێککەوتی (18/12/ 2023) هەڵسان بە دابەشکردنی فۆرمی تایبەت بە زانیاری قوتابیانی هەردو کۆمەڵەکە پاشان دەستیان کرد بە تۆمارکردنی داتا خواستراوەکانی تایبەت بە تەمەنیان و هەژمارکردنی تەمەنیان بە مانگ بۆ ئەم مەبەستە لە ڕۆژی لەدایکبونیانەوە تا ڕێککەوتی (2023/12/1) هەژمارکراوە بەمەبەستی دڵنیا بون لەنەبونی جیاوازی بەهاداری ئاماری لەنێوان تەمەنی قوتابیانی هەردو کۆمەڵەکە لەم گۆڕاوەدا. هەروەها توێژەران تاقیکردنەوەی (ڕافن-Raven) بۆ پۆلە یەك لە دوای یەکە ڕەنگکراوەکان بەکارهێناوە کەپێکدێت لە سێ بەش ((B)- (AB)- (A کە هەریەکەیان (12) بەند لەخۆدەگرن، تاقیکردنەوەکە بۆ تاکەکانی کۆمەڵەی ئەزمومی و کۆنترۆڵ لە هەمان کاتدا پیادەکرا، بەپێی ڕێنماییەکانی جێبەجێکردنی پێوەرەکە، بۆ زانینی بەهای جیاوازی نێوان ناوەندە ژمێرەیی زیرەکی قوتابیانی هەردو کۆمەڵەی ئەزمونی و کۆنترۆڵکراو ، توێژەران پێوەری بیرکردنەوەی تێرامانی پێشەکیان بۆ قوتابییانی دو گروپی توێژینەوەکە بەکارهێناوە. ئەنجامەکان دەرکەوتن، وەک لە خشتەی (3) نیشان دراوە.

خشتەی (3)

هاوسەنگکردنی ناوەندە ژمێرییەکان و لادانی پێوەری و بەهای (T)ی هەژمارکراو بۆقوتابیانی کۆمەڵەی ئەزمونی وکۆنترۆڵکرا لەتاقیکردنەوەی پێشەکی لە کۆنمرەی بابەتی کۆمەڵایەتی پۆلی پێنجەم، تەمەن، تاقیکردنەوەی زیرەکی و پێوەری بیرکردنەوەی تێرامان

گۆڕاوەکان	کۆمەڵە	ژمارەی نمونەکان	ناوەندە ژمێریی	لادانی پێوەری	نمرەی ئازاد	نرخی(ت) هەژمارکراو	بەهای sig	ئاستی بەڵگەداری
کۆنمرەی گشتی لە بابەتە کۆمەڵایەتییەکان بۆ پۆلی پێنجەمی بنەڕەتی	ئەزمونی	30	68.33	11.592	58	1.235	0.222	بەڵگەدارنییە
	کۆنترۆڵکراو	30	72.03	11.613				
تەمەنی کاتی قوتابییان هەژمارکراو بەمانگ	ئەزمونی	30	147.93	2.924	58	0.146	0.884	بەڵگەدارنییە
	کۆنترۆڵکراو	30	147.83	2.350				
تاقیکردنەوەی زیرەکی	ئەزمونی	30	26.37	5.000	58	1.031	0.307	بەڵگەدارنییە
	کۆنترۆڵکراو	30	25.07	4.763				
تاقیکردنەوەی پێشەکی بۆ بیرکردنەوەی تێرامان	ئەزمونی	30	56.33	9.181	58	1.238	0.221	بەڵگەدارنییە
	کۆنترۆڵکراو	30	54.07	3.956				

ئەنجامەکانی خشتەی (3) دەریانخست کە بەهای (sig) بۆ سەرجەم گۆڕاوەکان گەورەترە لە ئاستی بەڵگەداری (0.05)، ئەمەش مانای ئەوەیە کە جیاوازی بەهاداری ئاماری نییە لە نێوان ناوەندە ژمێرەی کۆمەڵەی ئەزمونی و کۆنترۆڵکراو بۆ هەریەکێ لەگۆڕاوەکان، هەر بۆیە هەردو کۆمەڵەی ئەزمونی و کۆنترڵکراو گۆڕاوەکانیان هاوشێوەن.

٣. ٦ ڕێکخستنی هۆکارە ناوەکییەکانی پەیوەست بەئەزمونی توێژینەوەکە:

1-بابەتی خوێندن: توێژەران لە بابەتە کۆمەڵایەتییەکان پۆلی شەشەمی بنەڕەتی – بەشی جوگرافیایان هەڵبژارد کە وەرزی دووەم دەخوێندرێت، ئەو بەندانەی دیاریکرا بۆ ماوەی ئەزمونییەکە پێکدەهات لە : (بەندی یەکەم: شوێنی عێراق، بەندی دووەم: ئاووهەوای رووەکی خۆرسك، بەندی سێیەم: دەرامەتەکانی ئاو، بەندی چوارەم: دانیشتوان و چالاکییە مرۆییەکان)، کە بۆ هەردو گروپەکە وەکو یەك خوێندراوە.

2-مامۆستا: یەکێك لە توێژەران هەستا بە وتنەوەی وانەی بابەتە کۆمەڵایەتییەکان بۆ پۆلی شەشەم بەپێی ستراتیژی نەخشەی هزری بۆ کۆمەڵەی ئەزمونی، هەمان مامۆستا وانەی بە کۆمەڵەی کۆنترۆڵکراو دەگوتەوە بە ڕێگای ئاسایی.

3-کاتی خایانراوی تاقیکردنەوەی توێژینەوە: جێبەجێکردنی تاقیکردنەوەی لەسەر کۆمەڵەی ئەزمونی و کۆنترۆڵکراو لە (2024/1/23) دەستپێیکرد و لە (2024/4/8) کۆتایی هات، و ماوەی دروستی وانەوتنەوە بۆ قوتابییانی هەردو کۆمەڵەی ئەزمونی و کۆنترۆڵکراو بریتیبو لە (8) هەفتە، بە تێکڕای (2) بەشە وانە لە هەفتەیەکدا، واتە کۆی گشتی (16) بەشە وانە بۆهەر کۆمەڵەیەك.

4-هۆکارەکانی فێرکردن: مامۆستا ئامرازو هۆکاری جۆراوجۆری فێرکردنی گونجاو بەکاردەهێنا بۆ هەربابەتێکی وانەوتنەوەی هەردو کۆمەڵەی ئەزمونی و کۆنترۆڵکراو.

٣. ٧ ئامرازی توێژینەوە:

1-7-3 پێوەری بیرکردنەوەی تێرامان بۆ قوتابییانی پۆلی شەشەمی بنەڕەتی.

توێژەران پێوەری بیرکردنەوەی تێڕامانیان ئامادەکرد بەم هەنگاوانەی خوارەوە:

ئامادەكردنی برگەكانی پێوەر: پاش گەڕانەوەی توێژەران بۆ توێژینەوەکانی پێشو و ئەو سەرچاوە زانستیانەی کە پەیوەندیان بە پێکهاتە و تایبەتمەندی نمونەی توێژینەوەکەوە هەیە، توێژەران هەستان بە ئامادەکرنی برگەکانی پێوەرەکە بە گەڕانەوە بۆ ئەم توێژینەوانە: توێژینەوەی (البیاتي، 2022)، توێژینەوەی (الشرحة، 2016)، برگەکان دیاریکران کە پێکهاتبون لە (20) برگە و پشتیان بە کۆمەڵێک بنەما بەستووە لە داڕشتنی برگەکاندا کە بریتین لە:

- پێویستە هەر برگەیەک لەسەر یەک بیرۆکە هەژمار بکرێت.
- پێویستە کورت بێت و بە زمانێک بێت کە نمونەی توێژینەوەکە لێی تێبگات.

دیاریكردن جێگرەوە و هێزی برگەكان: توێژەران هەستان بە دیاریکردنی جێگرەوە و هێزی برگەکان کە پێکهاتووە لە پێنج جێگرەوە: (هاوڕام بەتەواوی، هاوڕام، بێلایەنم، هاوڕانیم، هاوڕانیم بەتەواوی) هاوکات هێزی برگەکان لە خشتەی (4) ڕونکراوەتەوە:

خشتەی (٤)

ڕونکردنەوەی دابەشکردنی نمرەکانی وەڵامدانەوە لەسەر برگەکانی پێوەری بیرکردنەوەی تێڕامان

برگەی ئەرێنی	هاوڕام بەتەواوی	هاوڕام	بێلایەنم	هاوڕانیم	هاوڕانیم بەتەواوی
هێزی برگە	5	4	3	2	1
برگەی نەرێنی	هاوڕام بەتەواوی	هاوڕام	بێلایەنم	هاوڕانیم	هاوڕانیم بەتەواوی
هێزی برگە	1	2	3	4	5

ڕاستی ڕواڵەتی پێوەری بیركردنەوەی تێڕامان: دوای ئامادەکردنی برگەکانی پێوەری بیرکردنەوەی تێڕامان، بە مەبەستی ڕاستی و دروستی برگەکان و ڕاستی پێوەرەکە، توێژەران خستییانە بەردەستی ژمارەیەك لە پسپۆری تایبەت بەو بوارە، پاشکۆی (A). بۆ زانینی گونجاوی برگەکانی پێوەرەکە و دروستی لە داڕشتنی هەر برگەیەك، و جێگرەوە و هێزی برگەکان، پاش وەرگرتنی بۆچونیان دەربارەی تەواوی پێوەرەکە، لە ژێر ڕۆشنایی بۆچون و تێبینییەکانیان، توێژەران هەستان بە شیکردنەوەی وەڵامەکانیان و ڕێکخستنەوەی زمانەوانی و واتایی هەر برگەیەك کە تێبینیان لەسەر هەبووە، و دوای بەکارهێنانی هاوکێشەی جی کۆپەر (J. Cooper) بۆ دۆزینەوەی ڕێژەی هاوڕابونی شارەزایان لەسەر برگەکانی پێوەرەکە کە ئەگەر هات و ڕێژەی ڕازیبونی شارەزایان لەنێوان (70-100) بو ئەوا بە ڕاستییەکی بەهێز دادەنرێت (الوكیل والمفتي، 2007، ل288). دەرکەوت کە ڕێژەی هاوڕابون بریتییە لە (89%) ، کەزیاتر لەنێوان پسپۆڕاندا ڕێپێدراوە بۆ برگەکانی پێوەرو گونجانی، بەمشێوەیە پسپۆران هاوڕابون لەسەر مانەوەی سەرجەم برگەکانی پێوەرەکە کە (20) برگەیە.

جێبەجێكردنی پێوەر لەسەر نمونەی ڕاپرسی (العینة الاستطلاعیة): دوای ئامادەکردنی برگەکانی پێوەر، توێژەر پێوەرەکەی لەسەر نمونەی ڕاپرسی جێبەجێکرد کە پێکهاتبو لە (40) قوتابی لە پۆلی شەشەمی بنەڕەتی لە (قوتابخانەی دیرینی بنەڕەتی)، لە ڕێککەوتی 2023/11/19، مەبەست لە ئەنجامدانی ئەم ڕێککاریە بۆ زانینی ئەمانەی خوارەوەیە:

1- زانینی ئاستی ڕونی پرسیارەکان.

2- دیاریکردنی کاتی پێویست بۆ وەڵامدانەوەی برگەکانی ڕاپرسی، کە تێیدا تێکڕای کاتی دیاریکراو بۆ وەڵامدانەوە لەسەر برگەکانی ڕاپرسی لەنێوان (22-31) خولەك بو کە تێکڕا دەکاتە (26:30) خولەك.

3- هەژمارکردنی هاوکۆلکەی هێزی جیاکەرەوەی برگەکان.

4- هەژمارکردنی هاوکۆلکەی ڕاستگۆیی گونجانی ناوەکی.

بۆ گەیشتن بە ڕاستگۆیی بنیاتنانی ڕاپرسی توێژەران پشتیان بەست بە هەردو شێوازی هێزی جیاکەرەوەی برگەکان و ڕاستگۆیی گونجانی ناوخۆیی بۆ فۆرمەکان، بەمەبەستی هێشتنەوەی یان لابردنی برگەکان، کە توێژەران لەڕێگای نمونەی ڕاپرسی کە ژمارەیان (40) فۆرم بو بەدەستیان گەیشتبو، وەك لە خوارەوە ڕونکراوەتەوە:

أ- هێزی جیاكاری بۆ برگەكانی پێوەری بیركردنەوەی تێڕامان:

مەبەست لە هێزی جیاکەرەوەی برگە، ئاستی تواناکەیەتی بۆ جیاکردنەوەی لەنێوان کۆمەڵەی ئاست بەرز و کۆمەڵەی ئاست نزم. پاش ڕاستکردنەوەی وەڵامەکان، توێژەران هەستان بەئەنجامدانی ئەم ڕێککارییانەی خوارەوە:

1- ڕێکخستنی نمرەکان و ڕیزبەندکردنیان بە شێوەی بۆ خوارەوەیی، واتا لە بەرز بۆ نزم.

2- وەرگرتنی (27%) فۆرمەکان بۆ بەرزترین نمرە کە کۆمەڵەی بەرز دەنوێنێ، وە وەرگرتنی (27%) فۆرمەکان بۆ نزمترین نمرە کە کۆمەڵەی نزم دەنوێنێ.

پاشان دابەشکردنیان بۆ سێ چین، چینی یەکەم بەرزترین ئاست (27% جارانی 40 بکرێت=11، هەمان ڕێککاری بۆچینی دووەم کە کۆمەڵەی نزم دەنوێنێ، و بەهاو بەهاکانی دیکەش کە ژمارەیان (18%) بو، لە جیاکارییەکانی برگەکان پشتگوێ خران. بەمشێوەیە (11) قوتابی لەکۆمەڵەی بەرز و (11) قوتابی لە کۆمەڵەی نزم وەرگیران کە کۆی هەردو کۆمەڵە دەکاتە (22) قوتابی.

3- توێژەر تاقیکردنەوەی تائی (t. test) بەکارهێنا بۆ دو نمونەی سەربەخۆ (Independent Sample t test) بۆ زانینی جیاوازی نێوان ناوەندە ژمێرییەکان بۆ نمرەی هەردو کۆمەڵەی بەرزو نزم، و بۆ هەر برگەیەك لە برگەکان، هەروەکو لە خشتەی (5) ڕونکراوەتەوە:

خشتەی (5)

هێزی جیاکاری بڕگەکانی پێوەری بیرکردنەوەی تێڕامان

ژ. بڕگە	کۆمەڵەی بەرز - نزم	نمونە	ناوەندە ژمێری	لادانی پێوەری	نرخی t	P-Value	Sig
1	کۆمەڵەی بەرز	11	4.00	.775	5.679	0.000	S
	کۆمەڵەی نزم	11	1.91	.944			
2	کۆمەڵەی بەرز	11	3.91	.539	5.692	0.000	S
	کۆمەڵەی نزم	11	2.27	.786			
3	کۆمەڵەی بەرز	11	3.45	.820	3.873	0.001	S
	کۆمەڵەی نزم	11	2.09	.831			
4	کۆمەڵەی بەرز	11	3.91	1.221	6.390	0.000	S
	کۆمەڵەی نزم	11	1.36	.505			
5	کۆمەڵەی بەرز	11	4.45	.688	5.893	0.000	S
	کۆمەڵەی نزم	11	2.18	1.079			
6	کۆمەڵەی بەرز	11	4.36	.809	3.966	0.001	S
	کۆمەڵەی نزم	11	2.73	1.104			
7	کۆمەڵەی بەرز	11	4.18	.874	7.296	0.000	S
	کۆمەڵەی نزم	11	1.55	.820			
8	کۆمەڵەی بەرز	11	4.36	.674	2.840	0.010	S
	کۆمەڵەی نزم	11	3.45	.820			
9	کۆمەڵەی بەرز	11	3.64	1.120	6.136	0.000	S
	کۆمەڵەی نزم	11	1.36	.505			
10	کۆمەڵەی بەرز	11	3.73	.786	5.926	0.000	S
	کۆمەڵەی نزم	11	1.55	.934			
11	کۆمەڵەی بەرز	11	3.82	1.079	5.514	0.000	S
	کۆمەڵەی نزم	11	1.73	.647			
12	کۆمەڵەی بەرز	11	3.45	1.128	6.713	0.000	S
	کۆمەڵەی نزم	11	1.09	.302			
13	کۆمەڵەی بەرز	11	4.36	1.206	7.926	0.000	S
	کۆمەڵەی نزم	11	1.27	.467			
14	کۆمەڵەی بەرز	11	3.27	1.009	5.612	0.000	S
	کۆمەڵەی نزم	11	1.36	.505			
15	کۆمەڵەی بەرز	11	4.00	1.000	6.999	0.000	S
	کۆمەڵەی نزم	11	1.64	.505			
16	کۆمەڵەی بەرز	11	3.82	1.471	5.732	0.000	S
	کۆمەڵەی نزم	11	1.18	.405			
17	کۆمەڵەی بەرز	11	2.73	1.191	3.246	0.004	S
	کۆمەڵەی نزم	11	1.45	.522			
18	کۆمەڵەی بەرز	11	3.64	1.362	4.362	0.000	S
	کۆمەڵەی نزم	11	1.55	.820			
19	کۆمەڵەی بەرز	11	3.09	1.221	4.922	0.000	S
	کۆمەڵەی نزم	11	1.18	.405			
20	کۆمەڵەی بەرز	11	4.09	1.044	4.969	0.000	S
	کۆمەڵەی نزم	11	2.09	.831			

Original Article |**DOI:** https://doi.org/10.14500/kujhss.v8n2y2025.pp48-62

بە تێڕوانین لە خشتەی (5)، پاش بەکارهێنانی هاوکۆلکەی جیاکاری بەپشت بەستن بە ئەنجامەکان ئەگەر بەهای (Sig)ی هەر برگەیەك لە ئاستی (0.05) بەرزتربێت ئەوا توێژەران بەبڕگەیەکی جیاوازیان داناوە و لایانبردووە، سەرجەم برگەکان بەڵگەداری ئاماریی بون لە ئاستی (0.05).

ب- ڕاستی گونجانی ناوخۆیی:

توێژەران بۆ دۆزینەوەی ڕاستگۆیی گونجانی ناوخۆیی هەستان بە جێبەجێکردنی پێوەرەکە لەسەر نمونەی ڕاپرسی کە پێکهاتبو لە (40) قوتابی، پاشان هەژمارکردنی هاوکۆلکەی پەیوەستی پیرسون بەبەکارهێنانی بەرنامەی ئاماری (SPSS) لەنێوان هەر برگەیەك لەگەڵ برگەکانی پێوەر، لەگەڵ نمرەی گشتی پێوەرەکە، هەروەکو لەخشتەی (6) خراوەتە ڕو:

خشتەی (6)

هاوکۆلکەی پەیوەست بون لەنێوان هەر برگەیەك لەبرگەکانی پێوەر و نمرەی گشتی

برگە	هاوکۆلکەی پەیوەستبون	Sig	برگە	هاوکۆلکەی پەیوەستبون	Sig	برگە	هاوکۆلکەی پەیوەستبون	Sig
1	0.693^{**}	0.00	8	0.513^{**}	0.01	15	0.803^{**}	0.00
2	0.712^{**}	0.00	9	0.762^{**}	0.00	16	0.800^{**}	0.00
3	0.578^{**}	0.00	10	0.762^{**}	0.00	17	0.370^{**}	0.01
4	0.818^{**}	0.00	11	0.645^{**}	0.00	18	0.718^{**}	0.00
5	0.746^{**}	0.00	12	0.775^{**}	0.00	19	0.706^{**}	0.00
6	0.555^{**}	0.00	13	0.819^{**}	0.00	20	0.699^{**}	0.00
7	0.778^{**}	0.00	14	0.780^{**}	0.00			

لە خشتەی (6) ڕونکراوەتەوە، کە گشت برگەکانی پێوەرەکە پەیوەندییەکی بەڵگەداری ئامارییان لەگەڵ نمرەی گشتی پێوەرەکە لە ئاستی کەمتر لە (0.05) هەیە، بەگەڕانەوە بۆ بەهای (Sig)ی هەر برگەیەك، لەژێر ڕۆشنایی ئەنجامی بەدەستهاتو دەردەکەوێت کە هەمو برگەکان تایبەتمەندی گونجانی پەیوەستبونی ناوخۆیی و ڕاستیان هەیە، بەمشێوەیە پێوەری بیرکردنەوەی تێڕامان بەشێوەیەکی کۆتایی پێکهات لە (20) برگە.

3-8 جێگیری پێوەر:

3-8-1 توێژەران دو ڕێگایان بەکارهێنا بۆهەژمارکردنی هاوکۆلکەی جێگیری:

1- ڕێگای دوبارە تاقیکردنەوە: توێژەران هەستان بە جێبەجێکردنی ڕێگای دوبارە تاقیکردنەوە، کە لەسەر قوتابیانی پۆلی شەشەمی بنەڕەتی لەقوتابخانەی (هەڵبجەی بنەڕەتی) لە پارێزگای هەولێر پیادەکرا، دوای تێپەڕینی (2) هەفتە بەسەر جێبەجێکردنەکەدا، دوبارە تاقیکردنەوەکە لەسەر هەمان کۆمەڵە ئەنجامدراوە لەماوەی (11/26 تا 10/ 12/ 2023)، هەژماری هاوکۆلکەی پەیوەستی پێرسۆنی بۆ پێوەری (بیرکردنەوەی تێڕامان) دۆزرایەوە، کە بریتیی بو لە (0.89). خشتەی (7):

خشتەی (7)

بەهای هاوکۆلکەی پیرسۆن بۆ ژماردنی جێگیری لەوەرگرتنی بڕیار بۆ پێوەری بیرکردنەوەی تێڕامان

تاقیکردنەوە	نمونە	ناوەندە ژمێریی	لادانی پێوەری	نمرەی ئازاد	هاوکۆلکەی جێگیری	Sig
جێبەجێکردنی یەکەم	20	71.20	6.550	38	0.89	0.00

2 - ڕێگای ئەلفا کرۆنباخ: هاوکۆلکەی جێگیری لە ڕێگای ئەلفا کرۆنباخ گەیشتە (0.91) ئەم ئەنجامەش بەڵگەیە لەسەر بەرزی جێگیری پێوەرەکە، و توێژەران دڵنیا دەکاتەوە کە لەسەر نمونەی توێژینەوەکەیان جێبەجێی بکەن.

3-9 جێبەجێکردنی تاقیکردنەوەکە:

1-ئامادەکردنی بابەتی زانستی خوێندن کە بابەتە کۆمەڵایەتییەکانی پۆلی شەشەمی بنەڕەتییە، بەپێی ستراتیژی وانەوتنەوەی نەخشەی هزری.

2-ئامادەکردنی تاقیکردنەوەی پێوەری بیرکردنەوەی تێڕامان.

3-دڵنیابون لە ڕاستگۆیی و جێگیری پێوەری بیرکردنەوەی تیڕامان.

4-تاقیکردنەوەی چاوگە نمونەیەك بەڕێگای مەبەستدار، کەئەمیش قوتابخانەی (ڕێنوای بنەڕەتی) لەلایەن یەکێك لە توێژەران کە پسپۆری بابەتەکەیە.

5- دڵنیابون لەهاوشێوەیی کۆمەڵەکان بەر لەتاقیکردنەوەکە وەکو: (تەمەنی قوتابییان، نمرەکانی پۆلی پێنجەمی بنەڕەتی لەبابەتی کۆمەڵایەتی، دەستکەوتی زیرەکی، پێوەری بیرکردنەوەی تێڕامان).

6- جێبەجێکردن پێوەر لەسەر نمونەی توێژینەوە (العینة الاستطلاعیة)، هەروەها دۆزینەوەی هاوکۆلکەی جێگیری بە هەردو ڕێگای دوبارە تاقیکردنەوە و ئەلفا کرونباخ لە ماوەی (11/26 تا 10/ 12/ 2023)،

7-وانەوتنەوەی هەردو کۆمەڵەکە لەڕێککەوتی (2024/1/23) تا (2024/4/8) بۆ ماوەی (8) هەفتە بەردەوام بو، ژمارەی بەشەوانەکان بریتی بو لە (16) بەشەوانە هەربەشە وانەیەك ماوەکەی (40) خولەك بو.

8-جێبەجێکردنی تاقیکردنەوەی پێوەری بیرکردنەوەی تێڕامان، دوای کۆتایی هاتنی وانەوتنەوە بۆ هەردو کۆمەڵەکە.

9-ڕاستکردنەوەی پەڕاوی تاقیکردنەوەی پێوەری بیرکردنەوەی تیڕامانی پاشەکی و شیکردنەوەی داتاو زانیارییەکان ئەمیش بە بەکارهێنانی (T.test) و هەژمارکردنی قەبارەی کاریگەریی و گەیشتن بەدەرئەنجامەکان و شیکردنەوەیان.

3-10 ئامرازە ئامارییەکان:

توێژەران هەستان بەبەکارهێنانی بەشێك لە ئامرازە ئامارییەکان وەکو ناوەندە ژمێریی، لادانی پێوەری و (Independent Sample t test) و (Paired Sample t test)، قەبارەی کاریگەریی هاوکێشەی دوجای ئیتا، کە بۆ ئەم مەبەستە توێژەران بەرنامەی ئاماری (SPSS) بەکارهێناوە.

4- خستنەڕوی ئەنجامەکانی توێژینەوەکە و شیکردنەوەیان:

4-1 گریمانەی سفری یەکەم:

جیاوازی بەڵگەداری ئاماریی نییە لە ئاستی بەڵگەداری (α=0.05) لە ناوەندە ژمێری نمرەکانی هەردو تاقیکردنەوەی پێشەکی

و پاشەکی لە بیرکردنەوەی تێڕامان لای قوتابیانی پۆلی شەشەمی بنەڕەتی بۆ کۆمەڵەی ئەزمونی کە بابەتەکەیان بەپێی ڕێگای وانەوتنەوەی نەخشەی هزری دەخوێنن.

بۆ پشکنینی ئەم گریمانەیە، توێژەران تاقیکردنەوەی تائی (T.test) بۆ دو نمونەی پێکەوەلکاو (Paired Sample t test) بەکارهێنا بۆ زانینی جیاوازی ئاماریی لە نێوان ناوەندە ژمێریی و لادانی پێوەری نمرەکانی قوتابیانی کۆمەڵەی ئەزمونی پێشەکی و پاشەکی لە تاقیکردنەوەی بیرکردنەوەی تێڕامان، هەروەك لە خشتەی (8) داتا و ئەنجامەکان خراونەتەڕو:

Original Article |**DOI:** https://doi.org/10.14500/kujhss.v8n2y2025.pp48-62

خشتەی (8)

ئەنجامی جیاوازی ناوەندە ژمێرییەكان و لادانی پێوەری و بەهای (T.test) بۆتاقیكردنەوەی پێشەكی و پاشەكی بۆگەشەپێدانی بیركردنەوەی تێڕامان لای كۆمەڵەی ئەزمونی

كۆمەڵە	تاقیكردنەوەكان		ژمارەی قوتابییان	ناوەندە ژمێرەیی	لادانی پێوەری	نمرەی ئازاد	(T.test) هەژماركراو	بەهای Sig	بەڵگەداری 0.05
ئەزمونی	بیركردنەوەی تێڕامان	پێشەكی	30	56.33	9.181	58	5.637	0.00	بەڵگەدارە
		پاشەكی	30	68.30	8.061				

لە خشتەی (8) بۆمان ڕون دەبێتەوە كە ناوەندەژمێرەیی تاقیكردنەوەی بەرایی بۆ گەشەپێدانی بیركردنەوەی تێڕامان لای گروپی ئەزمونی بریتییە لە (56.33) بە لادانی پێوەری (9.181)، و ناوەندەژمێری تاقیكردنەوەی پاشەكی بریتییە لە (68.30) بە لادانی پێوەری (8.061) بەهای (T.test) بریتییە لە (5.637)، بە نرخی ئەگەری (Sig) (0.00) كە زۆر كەمترە لە ئاستی بەڵگەداری (α=0.05)، ئەمەش مانای وایە جیاوازی بەڵگەداری ئاماریی لەنێوان ناوەندەژمێرەیی نمرەكانی پێشەكی و پاشەكی بونی هەیە، لای قوتابییانی چاوگە نمونەی ئەزمونی لەبیركردنەوەی تێڕامان لەبەرژەوەندی تاقیكردنەوەی پاشەكی، هەربۆیە گریمانەی سفری یەكەم ڕەتدەكەینەوە، گریمانەی جێگرەوە وەردەگرین: جیاوازی بەڵگەداری ئاماری هەیە لە ئاستی بەڵگەداری (α=0.05) لە ناوەندە ژمێری نمرەكانی هەردو تاقیكردنەوەی پێشەكی و پاشەكی لە بیركردنەوەی تێڕامان لای قوتابیانی پۆلی شەشەمی بنەڕەتی بۆ كۆمەڵەی ئەزمونی كە بابەتەكەیان بەپێی ڕێگای وانەوتنەوەی نەخشەی هزری دەخوێنن.

3-4 گریمانەی سفری دووەم: جیاوازی بەڵگەداری ئاماری نییە لە ئاستی بەڵگەداری (α=0.05) لە ناوەندەژمێری نمرەكانی تاقیكردنەوەی پاشەكی لە بیركردنەوەی تێڕامان لەنێوان قوتابیانی پۆلی شەشەمی بنەڕەتی بۆ كۆمەڵەی ئەزمونی كە بابەتەكەیان بەپێی ڕێگای وانەوتنەوەی نەخشەی هزری دەخوێنن، و كۆمەڵەی كۆنترۆلكراو كەبابەتەكەیان بە ڕێگایەكی ئاسایی دەخوێنن.

بۆ پشكنینی ئەم گریمانەیە، توێژەران تاقیكردنەوەی تائی (T.test) بۆ دو نمونەی سەربەخۆ (Independent Sample t test) بەكارهێنا بۆ زانینی جیاوازی ئاماریی لە نێوان ناوەندە ژمێرەیی و لادانی پێوەری نمرەكانی قوتابیانی كۆمەڵەی كۆنترۆڵكراو و كۆمەڵەی ئەزمونی لە تاقیكردنەوەی پاشەكی بۆ گەشەپێدانی بیركردنەوەی تێڕامان لای قوتابیانی پۆلی شەشەمی بنەڕەتی، هەروەك لە خشتەی (10) داتا و ئەنجامەكان خراونەتەڕو:

خشتەی (9)

ئەنجامی جیاوازی ناوەندە ژمێرییەكان و لادانی پێوەری و بەهای (T. test) نێوان هەردو كۆمەڵەی ئەزمونی وكۆنترۆلكراو لە تاقیكردنەوەی پاشەكی بۆ گەشەپێدانی بیركردنەوەی تێڕامان

كۆمەڵە	تاقیكردنەوەكان		ژمارەی قوتابیان	ناوەندەژ مێرەیی	لادانی پێوەری	نمرەی ئازاد	(T) هەژماركراو	بەهای Sig	بەڵگەداری 0.05
ئەزمونی	بیركردنەوەی تێڕامان	پاشەكی	30	68.30	8.061	58	5.336	0.00	بەڵگەدارە
كۆنترۆلكراو	بیركردنەوەی تێڕامان	پاشەكی	30	58.33	6.229				

لە خشتەی (10) بۆمان ڕون دەبێتەوە كە ناوەندە ژمێرەیی كۆمەڵەی ئەزمونی بریتییە لە (68.30) بەلادانی پێوەریی (8.061)، هەروەها ناوەندەژمیرەیی كۆمەڵەی كۆنترۆڵكراو بریتییە لە (58.33)، بەلادانی پێوەریی (6.229)، بەهای تاقیكردنەوەی (T. test) یەكسانە بە (5.336) بە نمرەی ئازادی (58). بەهای ئەگەری (Sig) بریتییە لە (0.00) ،كە كەمترە لە ئاستی بەڵگەداری (α=0.05)، ئەمەش مانای وایە جیاوازی بەڵگەداری ئاماریی لەنێوان ناوەندەژمیرەیی نمرەكانی هەردو كۆمەڵەكە ئەزمونی و كۆنترۆڵكراو هەیە لەتاقیكردنەوەی پاشەكی بۆگەشەپێدانی بیركردنەوەی تێڕامان، لەبەرژەوەندی كۆمەڵەی ئەزمونی، هەربۆیە گریمانەی سفری دووەم ڕەت دەكەینەوە، گریمانەی جێگرەوە وەردەگرین: جیاوازی بەڵگەداری ئاماریی هەیە لە ئاستی بەڵگەداری (α=0.05) لە ناوەندەژمێری نمرەكانی تاقیكردنەوەی پاشەكی لە بیركردنەوەی تێڕامان لەنێوان قوتابیانی پۆلی شەشەمی بنەڕەتی بۆ كۆمەڵەی ئەزمونی كە بابەتەكیان بەپێی ڕێگای وانەوتنەوەی نەخشەی هزری دەخوێنن، و كۆمەڵەی كۆنترۆلكراو كەبابەتەكەیان بە ڕێگایەكی ئاسایی دەخوێنن.

دوای شیكردنەوەی داتاكان و دەرخستنی ئەنجامەكان توێژەران گەیشتنە ئەو ڕاستیەی كە بەكارهێنانی ستراتیژی نەخشەی هزری كاریگەریی زیاترە بەراوورد بە بەكارهێنانی ڕێگای كلاسیكی، ئەمەش بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە كە ستراتیژی نەخشەی هزری یارمەتی بیركردنەوەی زیاتری قوتابیان دەدات و جێبەجێكردنی چالاكییەكان لە مامۆستاوە دەگوازێتەوە بۆ قوتابی و گرنگی بە كارامەییەكانیان دەدات. ئەم ئەنجامەش هاوڕایە لەگەڵ ئەنجامی توێژینەوەكانی (عبدالجلیل، 2022) وە توێژینەوەی (الشیخانی، 2014). لەبەرئەوەی ستراتیژییەكە كاریگەرتر بووە بەراورد بەڕێگای كلاسیكی لەسەر كۆمەڵەی ئەزمونی، بۆیە قەبارەی كاریگەرییەكە بە بەكارهێنانی هاوكێشەی دوجای ئیتا (N^2) دۆزرایەوە، خشتەی (11) ئەمە ڕون دەكاتەوە:

خشتەی (10)

بەهای (N^2) قەبارەی كاریگەری ستراتیژی نەخشەی هزری لە گەشەپێدانی بیركردنەوەی تێڕامان

Original Article |**DOI:** https://doi.org/10.14500/kujhss.v8n2y2025.pp48-62

گۆڕاوی سەربەخۆ	گۆڕاوی پاشکۆ	کۆمەڵە	قەبارەی چاوگە نمونە	هەژمارکراو (T)	نمرەی ئازاد	بەهای قەبارەی کاریگەریی N^2	قەبارەی کاریگەریی
نەخشەی هزری	بیرکردنەوەی تێرامان	ئەزمونی کۆنترۆڵکراو	30 30	5.336	58	0.32	زۆرگەورە

لەخشتەی (11) ڕوندەبێتەوە کەقەبارەی کاریگەریی نەخشەی هزری لە گەشەپێدانی بیرکردنەوەی تێرامان لەجێبەجێکردنی پاشەکی لەنێوان ناوەندە ژمێرەیی نمرەکانی قوتابیانی کۆمەڵەی ئەزمونی و کۆنترۆڵکراو بەپێی هاوکێشەی دوجای ئیتا بریتییە لە (0.32) ئەم بەهایەش بەڵگەیە لەسەر کاریگەرییەکی گەورە لەوانەوتنەوە بەپێی ستراتیژیەتی نەخشەی هزری لە گەشەپێدانی بیرکردنەوەی تێرامان لای قوتابیانی پۆلی شەشەمی بنەڕەتی لە ناوەندەژمێرەیی نمرەی کۆمەڵەی ئەزمونی بەراورد بە ناوەندەژمێری نمرەی کۆمەڵەی کۆنترۆڵکراو. بۆ زانینی ئاستی قەبارەی کاریگەرییەکە بڕوانە خشتەی ژمارە (12):

خشتەی (١١)

ئاستی قەبارەی کاریگەریی دوجای ئیتا

بچووک	ناوەند	گەورە
0.01	0.06	0.14

(Sullivan & Feinn, 2012, p:280)

5- دەرەنجام، ڕاسپاردە و پێشنیاز:

1-5 دەرئەنجام:

1- بەکارهێنانی ستراتیژی نەخشەی هزری لەوانەوتنەوەدا باشترە لەبەکارهێنانی ڕێگای وانەوتنەوەی ئاسایی بۆگەشەپێدانی بیرکردنەوەی تێرامان.

2 -دەرئەنجامەکان دەریانخست کە بەکارهێنانی ستراتیژی نەخشەی هزری کاریگەریکەی زیاترە لە بەکارهێنانی ڕێگای کلاسیکی لە گەشەپێدانی بیرکردنەوەی تێرامان لە فێربونی بابەتە کۆمەڵایەتییەکان.

2-5 ڕاسپاردە:

لەبەر ڕۆشنایی ئەنجامی توێژینەوەکە، توێژەران پێشنیازی ئەمانەی خوارەوە دەکەن:

1- جێبەجێکردنی ستراتیژی وانەوتنەوەی نەخشەی هزری لە بابەتە کۆمەڵایەتییەکان.

2- جێبەجێکردنی ستراتیژی وانەوتنەوەی نەخشەی هزری لەتەواوی قۆناغە جیاوازەکانی خوێندن بەو پێیەی کاریگەریەکەی زیاترە لە ڕێگای کلاسیکی.

3- مامۆستایان هەوڵبدەن بۆکاراکردنی ڕۆڵی قوتابیان کە بنن بەچەقی فێربون لەپرۆسەی پەروەردە و فێرکردن.

4- ئامادەکردنی بەرنامەك بۆ ڕاهێنانی مامۆستایانی بابەتە کۆمەڵایەتییەکان لەسەر گەشەپێدانی کارامەییەکانی بیرکردنەوە تێرامان لای قوتابیان.

3-5 پێشنیاز:

توێژەران پێشنیازی چەند توێژینەوەیەك دەخەنە ڕو کە لە داهاتوودا ئەنجام بدرێ:

1- توێژینەوەیەك ئەنجام بدرێ سەبارەت بەکاریگەریی ستراتیژیەتی نەخشەی هزری لەگەشەپێدانی کارامەییەکانی بیرکردنەوەی داهێنەرانە، کارامەییەکانی بیرکردنەوەی چارەسەری کێشەکان، کارامەییەکانی بیرکردنەوەی ڕەخنە گرانە.

2- ئەنجامدانی توێژینەوەیەك بە ناونیشانی کاریگەریی ستراتیژی نەخشەی هزری لەسەر دەستکەوتی مەعریفی لای قوتابیانی پۆلی هەشتەمی بنەڕەتی لە بابەتە کۆمەڵایەتییەکان.

سەرچاوەکان:

سعید، فایەق، (2022). دیداکتیکی وانەوتنەوە لە قۆناغی پێش خوێندنگەوە تا زانکۆ، چاپی یەکەم، بەرگی دووەم، دەزگای چاپی فام، سلێمانی.

فاروق، کمال، (2022) پەرەپێدانی توانان ژیرییەکان، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە، چاپی یەکەم، هەولێر.

محمد، محمد احمد (2021). ڕێگاکانی وانەگوتنەوە لەسەردەمی تەکنەلۆژیادا، چاپی یەکەم، چاپخانەی ماڵی ڕاستی.

مستەفا، ئاوات کریم، (2016). کاریگەری هێلکاری ئیشیکاوا لەسەر دەسکەوت و بیرکردنەوەی تێرامان لای فێرخوازانی پۆلی هەشتەمی بنەڕەتی لە بابەتی مێژوو لە شاری سلێمانی، نامەی ماستەر (بڵاونەکراوە)، زانکۆی سلێمانی، کۆلێژی پەروەردەی بنەڕەتی، بەشی زانستە کۆمەڵایەتییەکان.

بوزان، توني (2009أ). الكتاب الأمثل لخرائط العقل، ط1، الرياض: حقوق الترجمة العربية والنشر والتوزيع محفوظة لمكتبة جرير.

بوزان، توني (2009ب). كيف ترسم خريطة العقل، ط7، الرياض: حقوق الترجمة العربية والنشر والتوزيع محفوظة لمكتبة جرير.

بوزان، توني و بوزان، باري (2010). خريطة العقل، ط6، الرياض: حقوق الترجمة العربية والنشر والتوزيع محفوظة لمكتبة جرير.

البياتي، منى زهير (2022). أثر استراتيجية بوست وبرينان في تنمية التافكير التأملي والدافع المعرفي لدى طالبات الصف الثاني المتوسط في مادة العلوم الاجتماعيات، مجلة الفتح، مجلد (27)، العدد (1)، آذار لسنة (2023)، ص (333 – 359).

حبيب، مجدي (2003). تعليم التفكير، استراتيجيات مستقبلية للألفية الجديدة، دار الفكر العربي، القاهرة –مصر .

حسين، أحمد عبدالرشيد (2008). أثر استخدام الخرائط الذهنية الجغرافية لتنمية قدرات التصور المكاني والتحصيل الدراسي لدى تلاميذ الصف الأول الإعدادي، كلية التربية، جامعة حلوان, المجلد (14)، العدد (4)، ص (11 – 47).

السوداني، عبدالكريم عبدالصمد و ختام عدنان عبدالسادة الطرعاوي (2011). فاعلية التدريس بالخرائط الذهنية في تنمية التفكير الإبداعي لدى طالبات الصف الأول المتوسط، كلية التربية، جامعة القادسية, مجلة القادسية في الآداب والعلوم التربوية – المجلد (10) العددان (3-4)، ص (87 – 100).

الشرحة، اسيد ناصر محمد (2016). أثر استخدام استراتيجية بوليا في تحصيل طلبة الصف السادس الاساسي في حل المسألة الهندسية وفي تفكيرهم التأملي بمدارس مديرية جنوب الخيل، رسالة ماجستير غير منشورا، كلية العلوم التربوي، جامعة قدس، فلسطين.

الشريف، خالد حسن (2013). التعلم التاملي مفهومه تطبيقاته، دار الجامعة الجديدة، الاسكندرية-مصر .

الشيخاني، سارا أحمد محمدأمين (2014). فاعلية استخدام الخرائط الذهنية في التحصيل وتنمية الاتجاهات العلمية لدى طالبات الصف الثامن الأساس في مادة العلوم، رسالة ماجستير غير منشورة، كلية التربية الأساس، جامعة صلاح الدين – أربيل.

عبدالجليل، عادل احمد (2022). استخدام الخرائط الذهنية في تنمية مهارات الفهم الاستنتاجي لدى تلاميذ الصف التاسع بدولة كويت، مجلة كلية التربية ببنها، عدد (131)، جزء (1)، يوليو (2022)، ص (455 – 490).

عليان، ربحي مصطفى و غنيم، عثمان محمد (2000)، مناهج و أساليب البحث العلمي النظرية و التطبيق، ط1، دار صفاء للنشر و التوزيع، عمان – الأردن.

الفار، زياد (2011). مدى فاعلية استخدام الرحلات المعرفية عبر الويب في تدريس الجغرافيا على مستوى التفكير التاملي والتحصيل لدى تلاميذ الصف الثامن الأساسي، رسالة ماجستير غير منشورة، كلية التربية، جامعة الأزهر، غزة.

القطراوي، عبدالعزيز (2010). أثر استخدام استراتيجية المتشابهات في تنمية عمليات العلم ومهارات التفكير التأملي في العلوم لدى طلاب الصف الثامن الأساسي، رسالة ماجستير غير منشور، الجامعة الاسلامية، غزة فلسطين .

محمد، اسكندر احمد (2022). مدى توافر مهارات التفكير التأملي وعلاقتها بالتحصيل الدراسي لدى طلبة الصف الرابع الادبي في مادة الادب والنصوص، التربية العامة لتربية ديالى – العراق, مجلة الاستاذللعلوم الانسانية، مجلد 61، عدد (4)، سنة 2022، ص (1 – 26).

الوكيل، حلمي أحمد والمفتي، محمدأمين (2007). أسس بناء المنهج وتنظيماتها، عمان: دار الميسرة.

Buzan, Tony. (2006). Mind Mapping Kick start your creative and transform your life. Spin, Mateo cromo.

Kagan, J. M. (1988). Teaching as clinical problem solving: A critical examination of the analogy and its implication. Teaching and Teacher Education, V.6, N. PP337-354.

Kim. Y, (2005). Cultivating reflective thinking: The effect of is reflective thinking tool on leaners learning performant and meta cognitive awareness in the context of on, Line learning - unpublished doctoral dissertation, the Pennsylvania state university.

Schon, D.A (1987): Educating the reflective practitioner: Toward a new Design for teaching and learning in the professions, San Francisco: Jossey Bass.

Sullivan G. M. & Feinn R (2012). Using Effect Size – or why the p value is not enough. Journal of Graduate Medical. 4(3) pp.279-282.

Wehmeier, Sally (2005). Oxford Advanced Learner's Dictionary, Tehran, 7th edition.

پاشكۆكان

پاشكۆی (A)

ناوی بەڕێزان لە شارەزایان و پسپۆڕان

ژ	ناوەكان	نازناوی زانستی	پسپۆری	شوێنی كاركردن
1	د. حسين سعدي ابراهيم	پرۆفیسۆر	ڕێگاكانی وانەوتنەوە	زانكۆی سەلاحەدین/ كۆلێژی پەروەردەی وەرزشی
2	د. جواد نعمت حسين	پرۆفیسۆر	ڕێگاكانی وانەوتنەوە	زانكۆی سلێمانی/ كۆلێژی پەروەردەی بنەڕەتی
3	د. سلوى أحمد امين	پرۆفیسۆر	پێوانەو هەڵسەنگاندن	زانكۆی سەلاحەدین/ كۆلێژی پەروەردەی بنەڕەتی
4	د. فرهاد علي مصطفى	پرۆفیسۆر	ڕێگاكانی وانەوتنەوە	زانكۆی سەلاحەدین/ كۆلێژی پەروەردەی شەقلاوە
5	د. كريم احمد عزيز	پ. یاریدەدەر	ڕێگاكانی وانەوتنەوە	زانكۆی گەرمیان/ كۆلێژی پەروەردە
6	د . سيناء احمد علي	پ. یاریدەدەر	دەرونزانی پەروەردەیی	زانكۆی سەلاحەدین / كۆلێژی پەروەردەی بنەڕەتی
7	د. ئەشقی سلیمان حسۆ	پ. یاریدەدەر	ڕێگاكانی وانەوتنەوە	زانكۆی سەلاحەدین/ كۆلێژی پەروەردەی بنەڕەتی

پاشكۆی (B) نمونەیەك لە پلانی وانەوتنەوەی بابەتە كۆمەڵایەتییەكان بەڕێگای نەخشەی هزری بۆ كۆمەڵەی ئەزمونی

پۆل: شەشەمی بنەڕەتی	بابەت: كۆمەڵایەتی/ جوگرافیا
ڕۆژو ڕێككەوت: 3-3-2024	كاتی تەرخانكراو: 40 خولەك
چالاكی كشتوكاڵی/ بەروبومی خۆراك لە عێراق – لاپەڕە: 100-102	

ئامانجی گشتی: ئاشنابونی قوبیان بە بابەتەكۆمەڵایەتییەكان – جوگرافیا، و ناساندنی بابەتی وانەكە و شیكردنەوەی گرنگی فێربونی بابەتەكە بۆ قوتابیان و دەرخستنی توانای مامۆستا بۆ ڕەخسەساندنی كەشی فێربون لەپۆلدا، هەروەرها گەیاندنی بابەتەكە لە كاتی تەرخانكراو.

ئامانجی تایبەتی: فێركردنی قوتابییان و ئاشنابونییان بەكۆمەڵێك چەمك و زانیاری نوێ تایبەت بە بەروبومی خۆراك لە ڕێگەی ستراتیژی نەخشەی هزری و ڕەخساندنی هەلی فێربون بۆیان تابتوانن زانیارییەكان بگۆڕن بۆ كارامەیی.

ئامانجە فێركارییەكان:

1- ئامانجی مەعریفی: قوتابیەكە بتوانێت:

- جۆرەكانی بەروبومە كشتووكاڵییەكان بژمێرێت.
- ئەو هۆكارانەی كە كاردەكەنە سەر كشتوكاڵ دیاریبكات.
- پێناسەی بەروبومی خۆراك بكات.
- باسی دانەوێڵەی گەنم بكات.
- دانەوێڵەی جۆ رونبكاتەوە.

- جیاوازی بکات لە نێوان گەنم و جۆ.

- پێناسەی برنج بکات.

- جۆرەکانی گەنمەشامی بژمێرێت.

2- ئامانجی ویژدانی هەڵچون: قوتابیەکە بتوانێت:

- گەشەپێدانی مەیل و حەز و ئارەزوی بۆ بابەتەکە.

- هاندانیان بۆ فێربون.

- کارلێکی کۆمەڵایەتی هەبێت بە شێوەیەکی ئەرێنی و ئاگاداربون لە هەستی ئەوانی دیکە.

3- ئامانجی دەرونی جوڵەیی (کارامەیی): قوتابیەکە بتوانێت:

- وێنەی گەنم بکێشێت.

- وێنەی جۆرەکانی گەنمەشامی دیارییکات لەسەر وایت بۆرد.

- دروستکردنی نەخشەی هزری بۆ چالاکیە کشتوکاڵییەکان و بەروبومی خۆراك لە عێراق.

ئامرازەکانی فێرکردن:

1- تەختەسپی. 2- بەکارهێنانی قەڵەمی ڕەنگاو ڕەنگ بۆ وێنەکێشانی پێویست. 3- بەکارهێنای کاغەزی A4.

پێویستییەکانی دروستکردنی نەخشەی هزری:

1-کاغەزی سپی، هێڵ و نەخش. 2- پێنوسی ڕەنگاو ڕەنگ 3-ژیری (عەقڵ). 4-خەیاڵ (ئەندێشە).

هەنگاوەکانی وانەوتنەوە:

1-پێشەکی (دەسپێك) (5) خولەك:

جێبەجێکردنی پێداچونەوەیەکی خێرا بە بابەتی ڕابردو ، بەمەبەستی پەیوەستکردنی زانیارییەکانی ڕابردوی قوتابیان بە وانەی نوێ ، ئەویش لە ڕێگای ئاراستەکردنی کۆمەڵێك پرسیار بۆ قوتابیان، و باسکردنی وانەی ڕابردو بەشێوەیەکی کورت ، قوتابیان لە وانەی ڕابردو باسمان لە دانیشتوان کرد و پێکهاتەی نەتەوە و ئاینمان لە عێراق خستەڕو. وە ئەمڕۆش باس لە بابەتێکی نوێ دەکەین ئەویش چالاکی کشتوکاڵییە.

2-خستنەڕو(30)خولەك:

بۆئەوەی مامۆستا بابەتەکە بەقوتابیان ئاشنا بکات کە بەڕێگای نەخشەی هزری بابەتەکە دەڵێتەوە، قوتابییەکان تێ دەگەیەنێ کەبابەتەکەی ئەمڕۆیان بە نەخشەی هزری ڕوندەکرێتەوە بەم هەنگاوانەی خوارەوە:

1- نوسینی بابەتە سەرکییەکانی وانەکە لەسەر تەختە سپی.

2- مامۆستا سەرەتا گرنگی نەخشە کێشان و ڕێکخستنی زانیارییەکان لەڕێگای بەکارهێنانی نەخشەو هێڵەکان و پوختەکردنی زانیارییەکان و ئاسان و وەرگرتنییان بۆدەخاتە ڕو دواتر بۆیان ڕون دەکاتەوە کەپێشتر بەڕێگای نەخشەی چەمکەکان بابەتی هاوشێوە خوێنراوە، ئەم ڕێگای وانەوتنەوەیەش نزیکە لەنەخشەی هزری، و بۆیان ڕوندەکاتەوە کە بەروبومی خۆراك بەستراتیژی وانەوتنەوەی نەخشەی هزری پیادەدەکەین، دواتر لەڕێگای پرسیارکردنەوە فێرخوازان ئاشنا دەکات بەبەکارهێنانی هێڵ و نەخشەو وێنە کەلەڕێگای وانەوتنەوەکە پەیرەو دەکرێ.

3-مامۆستا بیرۆکەی نەخشەی هزری و پێکهاتەکانی بەتەواوی فێرخوازان ئاشنا دەکات وگرنگی بەستنەوەی بابەتەکە بە ناوەرۆکی نەخشەی هزری و هەنگاوێکی کاریگەرترو ئاسانتر بۆوەرگرتنی زانیاریەکانی پەیوەست بە بەروبومی خۆراك و بەئاسان لەبیرنەکردنی بابەتەکە و عەمبارکردنی زانیارییەکە لەهەردو بەشی مێشکی قوتابی کەهەرلایەك بەرپرسە لە هەڵگرتنی زانیاری جۆراو جۆر.

4- مامۆستا بەڕێگای نەخشەی هزری بابەتەکە پێشکەشدەکات و پرسیار لەفێرخواز دەکرێ، سەرەتا ناوی بابەتەکە لەناوەڕاستی پەڕەکە (وایت بۆرد) دەنوسرێت (بەروبومی خۆراك لە عێراق)، دواتر مامۆستا پرسیار لەقوتابییان دەکات، ئایا کێ دەتوانێ پێمان بڵێت بەروبومی خۆراکی چی دەگرێتەوە؟ پاشان مامۆستا وەڵامی قوتابیان وەردەگرێت و دەینوسێتەوە لەو هێڵانەی لەبازنەی ناوەڕاست دەبێتەوە پێیان دەوترێت، (هێڵە سەرەکییەکان) کەڕەنگی جیاوازی تیادا بەکاردێت.

5-مامۆستا لەسەرخۆ و دانە بەدانە وەڵامی دروستی قوتابیان وەردەگرێت و بابەتەکە نیشانی قوتابییان دەدات بۆدڵنیابون لەدروستی وەڵامەکانییان.

6-دوای ئەمانە مامۆستا لەسەر تەختەکە هەنگاوەکان بەکردەیی نیشانی قوتابیان دەدات و دوبارەی دەکاتەوە.

7- لەکاتی پرسیاری قوتابیان بۆ ئەوەی مامۆستا بابەتەکە بەزەیینی قوتابییان ببەستێتەوە لەسەر هەروەڵامێك وێنەیەك دەکێشێ بۆئەوەی نوسینەکە تێکەڵ بەوێنەکان بکرێت و لە مێشکی قوتابییان باشتر بچەسپێ و لەبیری نەکەن.

8-هەرلەکاتی شیکردنەوەی بابەتەکان مامۆستا ئەم پرسیارانەش ئاراستەی قوتابیانی دەکات

-کامە بەروبومی خۆراکی هاوینەیە؟

-کامە بەروبومی خۆراکی زستانەیە؟

- چاندنی برنج پێویستی بە چییە؟

- چەند جۆر بەروبومی کشتوکاڵی هەیە؟

پوختەی بابەت:

لەکۆتاییدا مامۆستا لەسەر وێنە درووستکراوەکە تەواوی بابەتەکان بۆقوتابییانی شیدەکاتەوە، خاڵە گرنگەکانی بابەتەکەیان زیاتر بۆ دەخاتە ڕو.

هەڵسەنگاندن (3خولەك):

-بۆئەوەی مامۆستا دلنیابێ کەئامانجەکانی بابەتەکەی پێکاوەو فیدباکی قوتابییەکانی بکات چەند پرسیارێکیان بۆ ئامادە دەکات؟

-ئەو هۆکارانەی کاردەکەنە سەر کشتوکاڵ چین ؟

-شۆڕەکات بەهۆی چییەوە ڕودەدا؟

- جۆرەکانی گەنمەشام بژمێرە؟

ئەرکی ماڵەوە(2خولەك)

1- لەسەر لاپەڕەیەك بابەتی بەروبومی خۆراك بەڕێگای نەخشەی هزری دروستبکە، ئەرکەکە بە شێوەی تاك دەبێت.

2- سەوزە و میوە و پۆلێنکردنیان، لاپەرە 103-104.

نمونەی بەروبومی خۆراك لە عێراق بە ستراتیژی نەخشەی هزری:

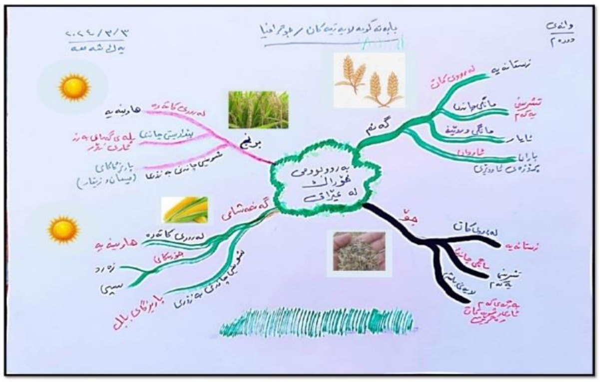

پاشکۆی (C)

نمونەیەك لە پلانی وانەوتنەوەی بابەتە کۆمەڵایەتییەکان بەرێگای نەخشەی هزری بۆ کۆمەڵەی کۆنترۆڵکراو

پۆل: شەشەمی بنەڕەتی	بابەت: کۆمەڵایەتی/ جوگرافیا
ڕۆژ و ڕێککەوت: 2024-3-3	کاتی تەرخانکراو: 40 خولەك
چالاکی کشتوکاڵی/ بەروبومی خۆراك لە عێراق – لاپەڕە: 100-102	

ئامانجی گشتی: ئاشنابونی قوبییان بە بابەتەکۆمەڵایەتییەکان – جوگرافیا، و ناساندنی بابەتی وانەکە و شیکردنەوەی گرنگی فێربونی بابەتەکە بۆ قوتابییان و دەرخستنی توانای مامۆستا بۆ ڕەخسەساندنی کەشی فێربون لەپۆلدا، هەروەرها گەیاندنی بابەتەکە لە کاتی تەرخانکراو.

ئامانجی تایبەتی: فێرکردنی قوتابییان و ئاشنابونییان بەکۆمەڵێك چەمك و زانیاری نوێ تایبەت بە بەروبومی خۆراك لە ڕێگەی ستراتیژی نەخشەی هزری و ڕەخساندنی هەلی فێربون بۆیان تابتوانن زانیارییەکان بگۆڕن بۆ کارامەیی.

ئامانجە فێرکارییەکان:

1- ئامانجی مەعریفی: قوتابیەکە بتوانێت:

- جۆرەکانی بەروبومە کشتووکاڵییەکان بژمێرێت.
- ئەو هۆکارانەی کە کاردەکەنە سەر کشتوکاڵ دیارییکات.
- پێناسەی بەروبومی خۆراك بکات.
- باسی دانەوێڵەی گەنم بکات.
- دانەوێڵەی جۆ ڕونبکاتەوە.
- جیاوازی بکات لە نێوان گەنم و جۆ.
- پێناسەی برنج بکات.
- جۆرەکانی گەنمەشامی بژمێرێت.

2- ئامانجی ویژدانی هەڵچون: قوتابیەکە بتوانێت:

-گەشەپێدانی مەیل و حەز و ئارەزوی بۆ بابەتەکە.

پاشکۆی (D) پێوەری بیرکردنەوەی تێرامان

ژ	برگە

- هاندانیان بۆ فێربوون.
- کارلێکی کۆمەڵایەتی هەبێت بە شێوەیەکی ئەرێنی و ئاگاداربون لە هەستی ئەوانی دیکە.

3- ئامانجی دەرونی جوڵەیی (کارامەیی): قوتابیەکە بتوانێت:

- وێنەی گەنم بکێشێت.
- وێنەی جۆرەکانی گەنمەشامی دیاریبکات لەسەر وایت بۆرد.
- دروستکردنی نەخشەی هزری بۆ چالاکیە کشتوکاییەکان و بەروبومی خۆراك لە عێراق.

ئامرازەکانی فێرکردن:

1- تەختەسپی. 2- بەکارهێنانی قەڵەمی ڕەنگاو ڕەنگ بۆ وێنەکێشانی پێویست. 3- بەکارهێنای کاغەزی A4.

هەنگاوەکانی وانەوتنەوە:

1-پێشەکی (دەسپێك) (5) خولەك:

جێبەجێکردنی پێداچونەوەیەکی خێرا بە بابەتی ڕابردو ، بەمەبەستی پەیوەستکردنی زانیارییەکانی ڕابردوی قوتابیان بە وانەی نوێ ، ئەویش لە ڕێگای ئاراستەکردنی کۆمەڵێك پرسیار بۆ قوتابیان ، و باسکردنی وانەی ڕابردو بەشێوەیەکی کورت ، قوتابیان لە وانەی ڕابردو باسمان لە دانیشتوان کرد و پێکهاتەی نەتەوە و ئاینمان لە عێراق خستەڕو. وە ئەمڕۆش باس لە بابەتێکی نوێ دەکەین ئەویش چالاکی کشتوکاڵییە.

2–خستنەڕو(30)خولەك:

مامۆستا لە سەرەتادا ڕونکردنەوەیەك لەسەر بابەتەکە دەدات بە شێوەیەکی گشتی کە بەروبومی خۆراك بایەخێکی زۆری بۆ دانیشتوان و خۆراکی سەرەکی دانیشتووانە هەیە ، هەروەرها بەروبومی خۆراك بۆ سەر سێ لقی سەرەکی دابەشدەبن لەوانە: دانەوێڵە، سەوزە و میوە، کە دانەوێڵە دەبێت بە چوار بەشی سەرەکی لەوانە (گەنم – جۆ – برنج – گەنمە شامی)، هەروەها ئەوە ڕوندەکاتەوە کە گەنم و جۆ بەروبومی زستانەن و پشت بەباران دەبەستن، جیاوازییان ئەوەیە کە جۆ بەرگەی کەم ئاوی و شۆرەکات دەگرێت, بەڵام کەنم بەرگە ناگرێت، هەروەها برنج و گەنمەشامی بەروبومی هاوینەن و پشت بە ئاودێری دەبەستن، برنج پێویستی بە ئاوی زۆر و پلەی گەرمای بەرزە، گەنمەشامی دو جۆری سەرەکی هەیە ئەوانیش: (زەرد و سپی). پاشان مامۆستا دەست دەکات بە پرسیارکردن لە قوتابییەکان بەپێی ڕیزبەندی ئەرکەکە، لە هەر چەمك و ناونیشانێك کۆمەڵێك پرسیار ئاراستەی قوتابیان دەکات و وەڵامی جیاواز وەردەگرێتەوە.

هەڵسەنگاندن (3خولەك):

-بۆئەوەی مامۆستا دڵنیابێ کەئامانجەکانی بابەتەکەی پێکاوە و فیدباکی قوتابییەکانی بکات چەند پرسیارێکیان بۆ ئامادە دەکات؟

-ئەو هۆکارانەی کاردەکەنە سەر کشتوکاڵ چین ؟

-شۆرەکات بەهۆی چییەوە ڕوودەدا؟

- جۆرەکانی گەنمەشام بژمێرە؟

ئەرکی ماڵەوە(2خولەك)

- سەوزە و میوە و پۆلێنکردنیان، لاپەڕە 103-104.

1 دوای خوێندنەوەی ئەرکەکان، بیرکردنەوە و تێگەیشتنم بۆ چەمکەکان زیاتر دەبێت.

2 جێبەجێکردنی چالاکییەکان پێویستی بەوەیە لەو چەمکانە تێبگەین کە لە بابەتە کۆمەڵایەتییەکان خوێندومانە.

3	جێبەجێکردنی چالاکییەکان پێویستی بەوەیە لەو چەمکانە تێبگەین کە لە بابەتە کۆمەڵایەتییەکان خوێندومانە.
4	هەست دەکەم بەهۆی ئەنجامدانی چالاکییە کۆمەڵایەتییەکان تێڕوانینم بۆ خۆم گۆڕاوە.
5	هەندێکجار هەندێک ئەرکەکانم ئەنجام دەدەم بەبێ ئەوەی بیریان لێ بکەمەوە.
6	بۆ ئەوەی سەرکەوتو بم لە جێبەجێکردنی ئەرکەکان، پێویستە لە ناوەڕۆکەکە تێبگەم.
7	بۆ ئەوەی سەرکەوتو بم لە جێبەجێکردنی ئەرکەکان، پێویستە لە ناوەڕۆکەکە تێبگەم.
8	ئەنجامدانی هەندێک چالاکیی بیرۆکەکانی پێشوم ڕووبەڕوی ئاڵنگاری دەکەنەوە.
9	کاتێك بە قووڵی بیردەکەمەوە، تێگەیشتنم بۆ بابەتەکان ئاسانتردەبن.
10	بیرکردنەوەی قووڵم بۆ بابەتەکە، یارمەتیم دەدات تا ئەنجامە بەدەستهاتووەکان لە مێشکمدا پوخت بکەمەوە.
11	هەندێک جار بیر لە کارەکانم دەکەمەوە تا بزانم دەتوانم باشتر بم.
12	لە ئەنجامی بیرکردنەوەم بۆ بابەتەکان، شێوازی ئاسایی کارەکانم گۆڕیوە.
13	ئەگەر پەیڕەوی لە قسەکانی مامۆستا بکەم، پێویست ناکات زۆر بیر لە ئەرکەکان بکەمەوە.
14	بۆ ئەنجامدانی چالاکییەکان پێویستە بەردەوام بیر لەو بابەتانە بکەمەوە کە فێری بوم.
15	زۆرجار ئەزمونەکەم هەڵدەسەنگێنمەوە بۆ ئەوەی لێی فێر بم و ئەدای دواترم باشتر بکەم.
16	لە ڕێگەی جێبەجێکردنی چالاکییەکانەوە توانیم کەموکوڕی و هەڵەکانی فێربونی پێشوم بدۆزمەوە.
17	توانای ڕێکخستنی بیرۆکەی بابەتەکانم بە شێوەیەکی دروست هەیە.
18	توانای تێگەیشتن لە زانیارییە کۆمەڵایەتییەکانم هەیە.
19	توانام هەیە بۆ بەستنەوەی بیرۆکە هاوبەشەکان بۆ خوێندنی بابەتەکان و چارەسەرکردنی کێشە پەروەردەییەکان.
20	توانای پشتبەستن بە زانیاری نوێم بۆ گەیشتن بە لێکدانەوەیەک بۆ زانیارییە کۆمەڵایەتییەکان هەیە.

Original Article |**DOI:** https://doi.org/10.14500/kujhss.v8n2y2025.pp48-62